

İRFAN

Nº 31- İyun- 2009 İctimai fikir jurnalı- 3 AZN

Müasir dünyada ailə
mühəssisəsi üçün

**NƏSLİN
QORUNMASI**

30 SAYI ARXADA QALDI NƏ SÖYLƏDİK?

Dahi mütəfəkkir və sosioloq Cemil Meriç “Dərgilər hür təfəkkürün qalasıdır” deyir. Jurnallar söylənmək istənən şeyi qısa və konkret formada dilə gətirir. Oxucu ilə birbaşa əlaqə quraraq çatdırmaq istədiyi mesajını çatdırır. Mövzuları uzun-uzadı anlatmaz. Anlatmamalıdır da. Bir az görünüşə, bir az quruluşa önəm verərkən mesajı ən gözəl şəkildə çatdırmaq üçün çırpınır jurnal səhifələri.

Möhtərəm bir böyüyümüzün ifadəsi ilə “*dərgilər məchula yazılın məktublardır*.” Kimə, necə və nə zaman çatacağını və necə təsir bağışlayacağınızı bilməzsınız. Məhz bu səbəbdən hər işdə olduğu kimi bu işdə də ən mühüm xüsus ixlas və səmimiyyətdir.

Jurnalın bir nöqtəsindən hər hansı bir guşəsindəki kiçik bir rəsmə qədər hər şey səmimiyyətlə qoyulmalıdır. Həm müəlliflərin, həm də jurnalın mətbəxində çalışan hər adamın bu həssashiqlıda olması ən mühüm məsələdir.

İrfan jurnalımız Azərbaycanın mətbuat tarixində özünəməxsus yeri çıxdan tutmuşdur. Heç şübhəsiz ki, bu millətin milli-mənəvi dəyərlərinin inkişafı üçün nəşr olunan jurnallar çıxdur. Ancaq bütün nömrələrində çox mühüm mövzulara təmas edən İrfan jurnalı bu millətin mədəniyyət dünyasında və mədəni həfi-zəsində çox əhəmiyyətli bir boşluğu doldurur. “Ayınəsi işdir kişinin, lafa baxılmaz” ifadəsində də vurgulandığı kimi İrfan jurnalının çap olunan hər sayı oxucu kütləsi ilə görüşmiş və hər ay onların gözlədiyi gözəl bir məktub mahiyyəti qazanmışdır.

Əsas qayəsi gəncləri doğru istiqamətləndirmək olan İrfan jurnalı həssas müəlliflərinin qələmə aldığı yazılarla hər ay oxucularının dünya görüşünə müsbət mənada təsir etməkdədir.

Şübhəsiz ki, bir jurnal üçün oxucu hər şey deməkdir. Oxucudur jurnalın əsl mənası. Oxucunun tələbkarlığı bizi coşdurur, həvəs verir və gördüyüümüz işdən həzz alındır.

Sanki hər yeni çıxan jurnal bizim üçün yeni bir həyatın başlanğıcı oldu. Hər sayımızda təzələndik, özümüzə bir az da güvəndik. Hər sayımızda qiymətli oxucularımızla qəlbə rabitələr qurdug. Hər birisi ilə bir-bir görüşə bilmədik, qarşılıqlı danişa bilmədik. Amma danişmaq demək fizikən danişmaq deyil ki!

İrfan ifadəsində özünü tapan ariflik və ya mərifət bizim üçün ideal insan tipini ən gözəl şəkildə anlatmaqdadır. Biz İrfana bu adı qoyarkən hər bir oxucumuzun az da olsa irfani biliklərlə əhatə olunmasını istədik. Ən azından “İrfan”ın bu mənəvi iqlimi bizə xatırlatması qət olunan bir məsaфədir. İrfan jurnalı ile irfan sahibi olan insanlarla ünsiyyət qurmağın yollarını axtarmaq və bu yolda olmağa cəhd etmək də bir bəxti-yarlıqdır. Büyük bir şairin:

Sonsuzluq karvanı, arxanızda mən üçayaqla səkən topal köpəyəm,

Bir qırıntı verin kərəminizdən, basdığınız yeri daş-daş öpəyim.

-ifadəsində özünü tapan sonsuzluq karvanına çatma həvəsi hər birimizin qəlbini tutuşdurən bir eşq olmalıdır.

Bizim əsas qayəmiz kimliyindən və harada olmasından asılı olmayaraq Allahın rızası üçün çalışan hər kəsə yar olmaq, yoldaş olmaq və onunla həmhal olmaqdır.

Necə-neçə 30 saylarda sizinlə görüşmək ümidi ilə...

İrfandan

Əziz İrfan oxucuları!

Jurnalımızın 31-ci sayını sizə təqdim edərkən keçmişə qısa bir nəzər salmaqdan özümüzü saxlaya bilmirik. Əvvəlcə üç ayda bir çıxan jurnalımıza verdiyiniz dəstəkdən ötrü başda siz qiymətli oxucularımıza və bu jurnalın hazırlanmasında əməyi keçən bütün əməkdaşlarımıza təşəkkür edir və bizi belə bir gözəl işə xidmət etmək üçün sövq edən Rəbbimizə həmd-sənalar edirik. Heç tanımadığımız və heç görüşmədiyimiz insanlardan jurnalla bağlı gözəl təəssüratlar almaq və oxucularımızın məmnunluqlarını duymaq bizi hər zaman ürəkləndirir.

Bizim səsimiz zəmanənin boş gurultusu içində itib-batmayacaq bir səsdir. Min bir dünya məşgülüyyətinin içərisində hədər olan ruhlara, başda öz nəfsimizə azacıq da olsa ruhi rahatlıq verə biliriksə necə də xoşbəxtik.

Bu mənəvi dərinliyi qazandırmaq üçün tam 30 s aydır ki, siz qiymətli oxucularımızla birlikdə bu yolda irəliləməyə davam edirik. Hər sayımızda nə üçün İrfan jurnalını çıxardırıq, məqsədimiz nədir, nəyin dərdindəyik suallarının vavabını israrla təkrar edirik. Bəli. Təkrar edirik. Çünkü bu millətin ürəyində olan vətən və millət eşqinin daha da açığa çıxmاسını istəyirik. Xüsusilə gənc nəsillərin bu ruhda yetişməsi üçün hər dəfə təkrar edirik.

Əziz oxucular!

Zaman keçsə də bəzi mövzular öz aktuallığını itirmir. Bu mövzular hər zaman gündəmdə tutulacaq olan mövzulardır. Ağlı-səlimə yol göstərən məsələlərdir.

Xüsusilə millət, vətən, dövlət, əxlaq, din, insan mövzuları hər zaman aktual tutulmalıdır. Çünkü bu mövzular həm istismara açıq məsələlər, həm də yanlış məlumatlandırmalar səbəbi ilə ağır nəticələr doğuracaq mövzulardır. İrfan jurnalının hədəflərindən biri və ən əhəmiyyətlisi bu mövzuları sağlam anlayışla oxuculara təqdim etməkdir.

Qiymətli oxucularımız!

Keçmişə və gördüyüümüz işə qısa bir nəzərdən sonra 31-ci sayımızı oxuyarkən və söyləməklə məsul olduğumuz halda söyləmədiklərimizdən dolayı da Rəbbimizdən əfv diləyirik. Bu sayımızda gündəminizə gətirdiyimiz mövzu bütün toplumların ən acı və mənəvi böhranının bir nəticəsi olan ailə faciəsi çərçivəsində nəslin qorunması

**Sorma hər kişinin əslin, izzətindən bəllidir,
Söhbəti-irfan görənlər xidmətindən bəllidir.**

Nəsimi

məsələsidir. Hər keçən gün bir uçurumun kənarında olmaq təhlükəsiylə qarşılaşan gəncliyimizə daha da həssas yanaşmalıyıq. Bu məsələdə az da olsa faydamızın olmasına arzu edirik.

Bu sayımızda **Salih Zeki Mericin** “Nəslin ehyası millətin ehyasıdır” başlıqlı yazısı ilə millətlərin formalaşmasında nəslin rolunun nə olduğunu bir daha gözdən keçirəcəksiniz. **Nurlan Məmmədzadə** “müasirləşən” cəmiyyətimizdə ailə dəyərlərimizin necə erroziyaya uğramasını qələmə aldı. **Elşən Rzayev** “Gələcəyin təminatı”nda ailənin yerini anlatdı. **Dr. İbrahim Baz** “Cənnət qapısıdır ailə” dedi. **Aqil Əliyev** ailədə uşaq-lar arşındakı münasibətlərdən və əlaqələrdən yazdı. **Dr. Mehman İsmayılovun** yazı-sında ailənin islAMDAKI yerinin nə olduğunu bir daha oxuyacaqıq. **Prof. Dr. Ömer Çelik** “Mömin ol, ari kimi ol” başlıqlı yazısı ilə bir mömin şəxsiyyətinin necə olacağından bəhs etdi. **Adem Şahin** öz yazısı ilə bizi Əliabaddan Alma-Ataya apardı. **Lokman Hel-vacı** isə “Belə ölümü kim istəməz” yazısında şəhadətin fəzilətini qələmə aldı. Möhtə-rəm insan **Osman Nuri Topbaş bəyin** “Əhli-Quran olmaq” yazısı müqəddəs kitabımıza nə ölçüdə sarılacağımızdan xəbər verir. Ankara Universiteti İlahiyyat Fakültəsinin müəllimi **Prof. Dr. Mustafa Aşkarla** olan reportajımızı bəyənərək oxuyacağınızdan əminik. Oxuduqca görəcəksiniz ki, 31-ci sayımız da, əvvəlki saylarımız kimi bir-birindən gözəl yazılarla zəngindir. **Prof. Dr. Şahin Xəlillinin**, **Dr. Əhməd Niyazovun**, **Mübariz Əlioğlunun**, **Sedat Demirin** yazılarını sevə-sevə oxuyacağınızı ümid edirik. Hər ay bir-birindən gözəl yazılarla sizin görüşünüzə gəlmək bizə sevinc bəxş edir.

Buyurun, “İrfan”la irfana doğru...

***
İRFAN
İyun/2009/Nº:31
ictimai fikir jurnalı
Dövlət Reestr №: 1763

Təsisi:
İpəkyolu MMC

***
Redaktor:
Nurlan MƏMMƏDZADƏ

Məsul katib:
Elşən RZAYEV

Məsləhətçi:
Dr. Abbas QURBANOV

Abunə və reklam işlərindən məsul:
Niyazi YÜSİFOV
Tel: 070 351 35 54

Redaksiya heyəti:
Akademik
Vasim MƏMMƏDƏLİYEV
Prof.Dr. Şahin XƏLİLLİ
Dr.Siraceddin HACI
Dr.Alpay ƏHMƏDOV
Eldəniz SALMANOV
Ramiz MƏMMƏDOV
Səadət MÜRŞÜDOVA
Arif HEYDƏROĞLU
Rövşən QƏNİYEV
Akif HÜSEYNOV
Fuad QULİYEV

Kompyuter dizaynı:
İrfan Qrafik
Copyright 2009 © All Rights Reserved
Created and supported by “irfan”

Foto:
«İRFAN»

İllik abunə qiyməti:
Ölkədaxili 25 manat
Xarici ölkələr üçün 60 EURO

Ünvan:
Bakı şəhəri,
Cəfərov Qardaşları küç. 16
Tel: (+994 12) 492 32 23,
493 02 93

www.irfandergisi.com
E-mail
irfan@irfandergisi.com
irfandergisi@yahoo.com

*Jurnalın materiallarından istifadə edərkən
istinad zəruridir. Müəllifin mövqeyi ilə
redaksiyanın mövqeyi üst-üstə düşməyə bilər.*

İçindəkilər

Nəslin ehəsi millətin ehəasıdır	
Salih Zeki MERİÇ.....	6
Yaxınlıqdan ötürü qaćıb getmiş yaxınlıq	
Nurlan MƏMMƏDZADƏ	8
Gələcəyin təminatı	
Elşən RZAYEV	12
Cənnət qapısıdır ailə	
Dr. İbrahim BAZ	14
Ailədə uşaqlararası əlaqələr	
Aqıl ƏLİYEV	16
Ailə və islamdakı yeri	
Dr. Mehman İSMAYILOV	19
Cənnətin yolu	
Prof. Dr. Muammer ERBAŞ	21
Nəslin qorunmasında ailənin rolü	
Dr. Əhməd NİYAZOV	24
Belə ölümü kim istəməz?	
Lokman HELVACI.....	26
Əhli-Quran olmaq	
Osman Nuri TOPBAŞ	28
Reportaj: Ankara Universiteti İlahiyyat Fakültəsinin müəllimi Prof. Dr. Mustafa AŞKAR:	
Bəşəriyyətin nicatı mənəvi tərbiyədədir.....	34
Şeir: Quran möcüzələri	
Əziz Sultan	39
Mömin ol, arı kimi ol!	
Prof. Dr. Ömer ÇELİK	40
Sərvətimizə biganə qalmayaq	
İlham SOVQATOV	43
İman həyəcanı	
Mübariz ƏLİOĞLU	44
Türk sonetləri	
Prof. Dr. Şahin XƏLİLİ	46
Mikro aləm	
Sedat DEMİR	48
Əliabaddan Alma-Ataya	
Adem ŞAHİN	50
Məsnəvidən	
Kamran MƏMMƏDOV	52
Dünya maliyyə böhranının mənəvi aspektləri	
Ruslan ATAKİŞİYEV	54
Xəbər	56

İçindəkilər

AİLƏDƏ UŞAQLARARASI
ƏLAQƏLƏR

Aqil ƏLİYEV

16

AİLƏ VƏ
İSLAMDAKİ YERİ
Dr. Mehman İSMAYILOV

19

ƏHLİ-QURAN OLMAQ
Osman Nuri TOPBAŞ

28

Ankara Universiteti İlahiyyat
Fakültəsi müəllimi
Prof. Dr. Mustafa Aşkar:
BƏŞƏRİYYƏTİN NİCATI
MƏNƏVİ TƏRBİYƏDƏDİR
Reportaj

34

TÜRK SONETLƏRİ
Prof. Dr. Şahin XƏLİLLİ

46

NƏSLİN EHYASI

MİLLƏTİN EHYASIDIR

Millətlərin ümidi o milləti formalaşdırın fərdlərin ümidi kimidir. Yaşamaq üçün ümid lazımdır. Xəyallar və gələcəyə aid ümildər hər yönü ilə var olmağın şərtidir. İnsan nəfəs alıb-vermək qədər ince bir cizginin üzərində ikən ona verilən sonsuz dəyəri yenə onun varlığını mənaliqlan uca Yaradanın ona baxış tərzindən almışdadır. Bir vəlinin “Allaha sahibsən nədən məhrumsan, Allahdan məhrumsan nəyə sahibsən?” ifadəsi insana məna verən gerçək amilin nə olduğunu necə də gözəl andır.

Biz keçmişimizin ümidiyik, bizdən sonrakılar da bizim ümidimiz. İnsan daima yaxşı ilə pis arasında bir mücadilənin içindədir.

Hər millət yaşadığı müddət ərzində gələcəyini əmanət edəcəyi nəsilləri öz

əlləri ilə yetişdirir. Öz gələcəyini hazırlayır. Mənəviyyatdan, millət və vətən sevgisindən uzaq, daima başqalarına həssədlə yetişdirilən nəsillərin millətinə faydalı olacağını gözləmək əbəsdir.

Öz insanını anlamağın yolu o insanların könü'l və qəlb dilini bilmək, onların çekdiyi acı və iztirablara ortaq olmaq və onları hər hali ilə həmhal olmaqdandır keçir.

Nəslin sağlam və dinamik olması sağlam evliliklər və sağlam ailə yuvaları ilə mümkündür. İnsan həyatında dönüş nöqtəsi deyə biləcəyimiz bir neçə xüsus vardır. Büyüklərimiz bunu müxtəlif təsniflərə ayırsalar da qısaca: doğum, evlilik, kişilər üçün əsgərlik və bir də ölümdür. Bunlar insan həyatının məhək daşlarını formalasdıran hadisələrdir. İnsan bu hadisələrdə daima bir yol ayrıncında

Quran və sünəyə görə ailə mütləq hörmət göstərilməsi vacib olan, hər bir üzvüylə bir funksiyani yerinə yetirən, cəmiyyətin təməl daşını meydana gətirən sosial birlikdir. İnsanın maddi və mənəvi xoşbəxtlik qaynağı olan islam ailəsi Quran və sünənin rəhbərliyi ilə üzvləri arasında dini münasibət qurmuşdur.

və daima seçim etməklə qarşı-qarşıyadır. Bəlkə də doğum və ölüm bizim seçim etməyəcəyimiz hadisələrdir, amma ən azından bu iki mühüm hadisənin arasında keçəcək olan ömrümüzün keyfiyyətinə insani iradəmizlə müdaxilə edə və həyatımızı faydalı, mənalı hala gətirə bilərik. Ya da yaşadığımız həyatımızla ölü-mümüzün necə olacağına təsir edə bilərik.

Zəmanəmizdə get-gedə artan mənəvi səfalət ilk növbədə gənc nəslimizin istiqamətdən ayrılmamasına və özləri ilə əvəlki nəsil arasında uçurumlara səbəb olmaqdadır. Bütün dinlərin ortaq şəkildə birləşdiyi bu beş dəyərin qorunması insana, xüsusilə də gələcək nəslə nə qədər əhəmiyyət verilməsinin gərəyini göstərir: ağlın, nəslin, malın, dinin, həyatın qoruma altına alınması cəmiyyətin var olma zəmanətidir.

Həyatımızın dönüş nöqtələrindən biri olan evlilik sosial hadisə olaraq ən çox həssaslıq göstərəcəyimiz mövzudur. Evlilik insanlığın var oluşundan bəri davam edən və nəslin qorunmasını ən sağlam bir şəkildə zəmanət altına alan bir müəssisədir. Təəssüf ki, bu gün evlilik müəssisəsini yox etmək üçün çalışan və qismən də müvəffəq olan anlayışlar cəmiyyətlərin iflasına səbəb olmuşlar. Ailə insan fitrətinə ən uyğun, qadının və kişinin bir-birilərinə şəfqət və mərhəmət qanadlarını açacaqları bu sevgi iqlimində uşaqlarını böyüdəcəkləri bir sahədir. Bu, hər yönü ilə insanidir. Evlilikdən kənar əlaqələrin və bu əlaqələr səbəbi ilə ortaya çıxacaq nəticələrin nə kimi fəlakətlər doğurduğunu anlatmağa gərək varmı, bilmirəm?

Bu gün əxlaqi iflasın astanasında olan

mədəniyyətlər öz gələcəklərini görə bilmirlər. Bu qaranlıq görünən gələcəyin qorxusu onların sabah yox olması deməkdir. Bu tarixi xətanı işləyən mədəniyyətlər bu qorxunu hər gün bir az daha düşünməkdəirlər.

Bu gün qərbdə dünyaya uşaq gətirən ailələrə maaş verilməkdə və o uşağın müəyyən yaşa qədər bütün xərclərini dövlət təmin etməkdədir. Bu təlaşa düşən qərb dövlətləri islam ölkələrinin də öz hallarına düşmələri üçün bir yandan da boş dayanmamaqda və ailə planlaması adları altında müxtəlif fəaliyyətlər həyata keçirməkdəirlər.

Araşdırımlar da göstərir ki, qərbin gələcəyi yoxdur. Çünkü mövcud nəsil yaşılı nəsildir və gənc nəslin artımı xeyli azalmışdır. Bu, əslində insanlıq naminə kədərləndirici bir tablodur. İnsan öz gələcəyini öz əlləri ilə məhv edir. Halbuki bizim mədəniyyətimiz ailəni qoruma altına alaraq cəmiyyətin ən müqəddəs qurumu olaraq dəyərləndirir. Və bütün fəlakətlərin bu qurumun pozulması ilə başlaya biləcəyini xəbər verir. Qərbdə əsil-nəcabəti bilinməyən uşaq sayı durmadan artmaqda, hürriyyət adına əxlaqsızlıq qanunileşməkdədir. Əsasən də gənclərin şəxsiyyətlərinin formalasma mərhələsində qarşı cinsə olan münasibətləri hər cür əxlaqi anlayışın iflasına, xüsusilə ailə qurumuna baxış tərzinin formalasmasında mənfi təsirlər doğurmaqdadır.

Nəticə olaraq deyə bilərik ki, nəslin ehyası millətin ehyasıdır. Nəslin məhv də millətin məhvidir. Mənəvi qıdadən yoxsul və maddəçi zehniyyətlə yetişdirilən nəslin nə öz millətinə, nə də başqasına faydası olar.

YAXINLIQDAN ÖTÜRÜ QAÇIB GETMİŞ YAXINLIQ

MINI REPORTAJ

Sərxan Bayramov
Azərbaycan Dövlət Universiteti
Marketinq və idarəetmə
fakültəsinin 2-ci kurs tələbəsi

“Sevgi, ailənin qurulmasında mühüm rol oynayan əsas amillərdən biri, bəlkə də birincisidir”

- **Evlisinizmi?**
- Xeyr!
- **Sizcə ailədə on mühüm şey nədir?**
- İlk öncə sevgi, qarşılıqlı anlaşma və hörmet.
- **İnsan üçün ailənin əhəmiyyəti nədən ibarətdir?**
- Fikrimcə insan həyatı evliliklə daha mənalı, daha gözəl olur.

- “- Oğlum, şam yeməyi hazırlır, gəl!
- Yox, ana, mən yeməyəcəyəm. Yolda gələndə dönər yedim.”
- “- Ata, mən bu gecə internet-klubda ola-cağam, nigaran qalmayıñ!”
- “- Biz uşaqlarla yedik, əllərini yu, yeməyi ni hazırlayıram.”

Artıq bir çox mədəniyyətlərin dəbdə olduğu cəmiyyətimizdə tez-tez təsadüf etdiyimiz bu dialoqlar yeni populyarlaşan qlobal cümlələrimizdəndir desək hər halda səhv etmərik. Qloballaşan dünyanın özünəxas qlobal problemlərindən biri də ailə və nəsil binasını yixmağa yönəlmüş bəlalardır.

Bir çoxunu kiçik yaşlarında gördüğüm, bir çoxunu da böyüklərimdən eşitdiyim və artıq keçmişə aid xatirələrdən

- **Sizcə ailədə fərdlərarası münasibət necə olmalıdır?**

- Bir insanın formalaşmasında ailənin yeri böyükdür. Şeyx Şamilə nisbət edilən söz var. Deyir ki, “məni Şamil edən ailəm olub”. Mənçə bu söz məsələnin əhəmiyyətini izah etmək üçün kifayət edər.

- **Ailədə sevginin yeri nədir?**

- Ailənin qurulmasında mühüm rol oynayan əsas amillərdən biri, bəlkə də birincisidir.

- **Uşaqların tərbiyəsində diqqət ediləcək ən əhəmiyyətli xüsuslar nələrdir?**

- Mənim fikrimcə hər bir uşaq ilk önce normal ailə mühitində böyüməlidir. Əgər uşaqlar sevgi və mərhəmətin hakim olduğu, eyni zamanda mənəvi dəyərlərin yüksək səviyyədə qurulduğu bir ailədə tərbiyə alarlarsa geləcəkdə müsbət keyfiyyətlərə malik və eyni zamanda cəmiyyətə faydalı bir fərd kimi formalaşə bilərlər.

ibarət bir neçə mənzərə canlanır gözü mün öndə. Ağ-qara kadrlar gəlir xəyalıma.

... Əvvəllər qohum-əqrəba bir-birinə tez-tez gedib-gələrdi. Hamı bir-biri ilə yaxın idi. Yay axşamları hamı həyətdəki ağacın və ya çardağın altında oturar, yaşca kiçik olanlar samovara od salar, çay dəmləyərdilər. Xalaların, dayıların, əmilişerin, bibilərin, olduğu çay səhbətlərində keçmiş keçəndən danışlar, maraqlı hadisələr yad edilər, maraqlı oyunlar oynayardılar. Gecəyə qədər davam edən səhbətlər, zəka oyunları o qədər şirin olardı ki, heç kim yatmaq istəməzdı. Yatanda da həmyaşlı oğlan uşaqları bağın külafirəngisində, sərin havada yatardılar. Sevgi atmosferində əsən sərin meh özü

ilə sanki sevgi havası getirirdi. Bugünkü uşaqlardan külafirənginin nə olduğunu soruşsaq əcəba, neçəsi doğru cavab verər?

Böyükər gəlmədən süfrəyə oturulmazdı. Süfrə arxasında böyükər çörəyə əl uzatmadan yeməyə toxunulmazdı. Nə süfrə arxasında, nə də ailə səhbətlərində balacalar böyükərin sözünü kəsməz, söz deyəndə də ədəb libasına bürünərdilər.

Bayram yaxınlaşır, hazırlıqlar başlayanda tamam fərqli ab-hava hökm sürərdi ailələrdə. Hamı bir yerə toplaşar, xalalar, bibilər, gəlinlər, baldızlar səfərbər olar, birlikdə bişirərdilər bayram şirniyyatını. Eynilə atalarımızın torpağı birlilikdə əkib-becərməsi kimi. Birlikdə əkilən, biçilən buğdanın unu da birlikdə bişiri-

Dünyamızı o qədər korlamışıq ki, artıq nə o külafirəngilər, nə altında oturub çay içdiyimiz çardaqlar, nə də bir-birinə yaxın qohumlar qalib. Özüylə mehribanlıq və sevgi tozları gətirən o sərin mehin yerini isə kürəsəl isinmə bələsi alıb. Göydələnlər o qədər ucaldı ki, ailə səmamızı dəldilər. İnkişaf edən texnologianın ozon təbəqəsini dəlməsi kimi.

MINİ REPORTAJ

Cəfərova Şəfiqə
Bakı İslam Universiteti
İslamşünaslıq fakültəsinin 5-ci kurs tələbəsi

- Sizcə ailədə ən mühüm şey nədir?

- Qarşılıqlı hörmət bir-birinə məhəbbət, güvənc, inam, etibar.

- İnsan üçün ailənin əhəmiyyəti nədən ibarətdir?

- Ailə səadəti və xoşbəxtlik.

- Sizcə ailədə fərdlərarası münasibət necə olmalıdır?

- Ailə kiçik bir dövlətdir. Onu düzgün idarə etmək lazımdır ki, dağılmasın.

- Uşaqların tərbiyəsində diqqət ediləcək ən əhəmiyyətli xüsuslar nələrdir?

- Ata-ana tərbiyəsinin sağlam olmasına çox əhəmiyyət verilməlidir.

lərdi milli mətbəximizdə... Bayram ab-havasında... Hələ o əsnada hazırlanan paxlavadan, şəkərburasdan daha şirin və ləzzətli söhbətləri demirəm.

Bəzən qutab bişirmə mərasimləri keçirildi. Xanım-xatın bacıların, gəlinlərin əlindən isti, yağı damlayan qutabları

**Əsl qloballaşma ailədən başlayır, nəsildən başlayır.
Sağlam ailəyə sahib olmayan bir millət sağlam topluma sahib ola bilməz.
Nəcib duyğularla, həqiqi mədəni məfkurəylə qloballaşmayan ailə ilə müasir qloballaşmada özümüzü, kimliyimizi itirmək təhlükəsi ilə qarşı-qarşıyayıq.**

alıb yeyən dəliqanlıların şuur altına özləri də bilmədən ailənin, nəslin arxası, da-yağı olduqları fikri yerləşirdi. O düşüncə ilə formalaşırkı gənclərimiz. Kimin dər-di olsa qohum söhbətlərində dilə gətirər, küsülülər barışdırılardı... Daha nələr, nələr...

Bütün sadaladıqlarım bü günə yad və uzaq məsələlərdir. Hər gün bir az daha uzaqlaşırıq bir-birimizdən. Hər kəs öz dərdinin ardınca düşüb. Dünyamızı o qədər korlamışq ki, artıq nə o küla-firəngilər, nə altında oturub çay içdiyi-miz çardaqlar, nə də bir-birinə yaxın qo-humlar qalıb. Özüylə mehribanlıq və sevgi tozları gətirən o sərin mehin yerini isə kürəsəl isinmə bələsi alıb. Göydə-lənlər o qədər ucaldı ki, ailə səmamızı dəldilər. İnkışaf edən texnologiyanın ozon təbəqəsini dəlməsi kimi. Artıq ayda-ildə bir dəfə yaxınları ziyarətə gedər-kən izlədiyimiz serialın saatına görə planlaşdırırıq hər şeyi. Oynadığımız zəka

MINİ REPORTAJ

Mirzəyeva Mərimə

Bakı Dövlət Universiteti
İlahiyyat fakultəsinin 5-ci kurs tələbəsi

- *Sizcə ailədə ən mühüm şey nədir?*

- Ailədə ən mühüm şey hörmətdir. Böyüklərə hörmət, kiçiklərə anlayış göstərməkdir. Ailədə sevgi də önəmlidir. Sevgi hörmətdən doğar.

- *İnsan üçün ailənin əhəmiyyəti nədən ibarətdir?*

- Ailə cəmiyyətin kiçik bir parçasıdır. Yaxşı cəmiyyət yaxşı ailədən başlayır. Mən dini əmrləri

yerinə yetirən ailənin olmasını istəyirəm. Çünkü belə ailədə imanlı, cəmiyyətə faydalı, xeyirli övladlar yetişdirmək olar.

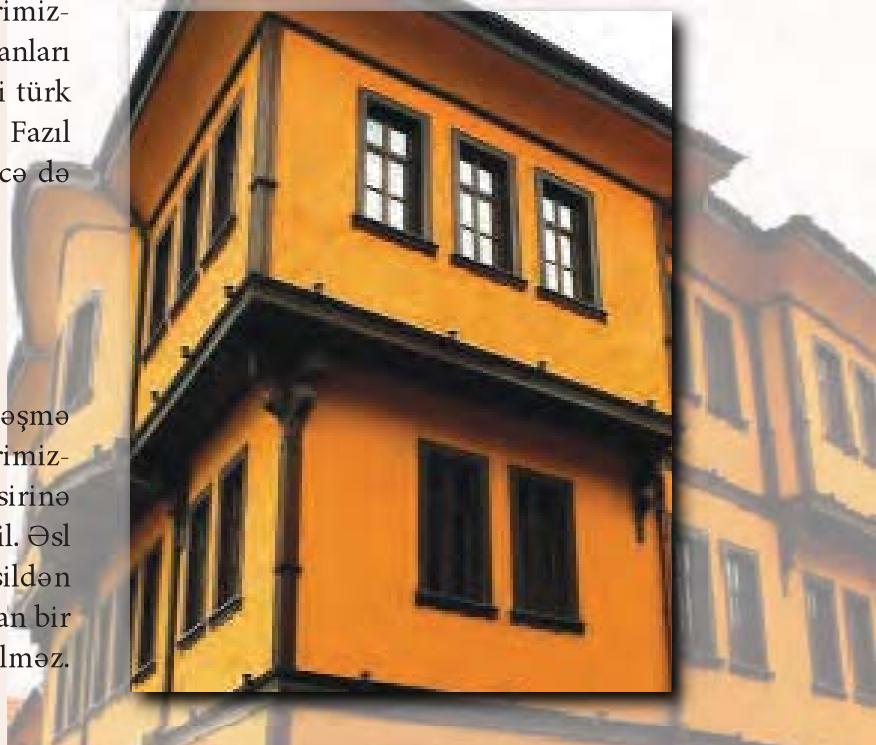
oyunlarını internet-şəbəkə oyunları əvəz edib. Daha nələr, nələr...

Hər gün bir az daha uzaqlaşırıq bir-birimizdən. İnsan oğlunun fitrətində torpaqla təmasda olmaq ehtiyacı var. Çünkü torpaqdan yaranıb. Torpaqdan ayağı üzülən, binalarda yaşamağa alışan insanların get-gedə bir-birindən qopması, ailədaxili və qohumlararası əlaqələrin zədələnməsi ən böyük qlobal problemlərimizdəndir. Bugünün yaşam tərzi insanları bir-birindən çox uzaqlaşdırıcı. Dahi türk şairi və mütəfəkkiri ustad Necip Fazıl "Apartmanlar" şeirində halımızı necə də gözəl dile gətirir:

*"Üst-üstə insan türü,
Bu nə həyat, götürü!
Yaxınlıqdan ötürü
Qaçıb getmiş yaxınlıq..."*

Halbuki qloballaşma və mədəniləşmə adı altında milli-mənəvi dəyərlərimizdən qopub yad eybəcərliklərin təsirinə düşməməliyik. Qloballaşma bu deyil. Əsl qloballaşma ailədən başlayır, nəsildən başlayır. Sağlam ailəyə sahib olmayan bir millət sağlam topluma sahib ola bilməz.

Nəcib duyğularla, həqiqi mədəni məfkureylə qloballaşmayan ailə ilə müasir qloballaşmada özümüzü, kimliyimizi itirmək təhlükəsi ilə qarşı-qarşıyayıq. Qloballaşma demək maddənin arxasında düşüb, mənadan uzaqlaşmaq demək deyil. Qloballaşma ailə bütünlüyü, atalarдан miras qalan mədəni irs ilə özünü bütün dünyada təmsil etməkdir.

- Sizcə ailədə fərdlərarası münasibət necə olmalıdır?

- İnsanın uğur əldə etməsində ailənin böyük əhəmiyyəti var. Ailəmin gözəl olması və mənə təkan verməsi islam haqqında çoxlu kitab oxuyub onlardan faydalamağında mənə çox kömək edir. Hələ yolun başındayam. Bu işdə ailəm mənə çox kömək edir və ailəmin dəstəyi ilə gələcəkdə yaxşı bir islam alimi olacağıma ümidi edirəm.

- Ailədə sevginin yeri nədir? Uşaqların tərbiyəsində diqqət ediləcək ən əhəmiyyətli xüsuslar nələrdir?

- Ailə sevgi və hörmət üzərində qurulmalıdır. Lakin uşaqlara qarşı sevgi həddi aşmamalıdır. Uşaqların yaxşı işlərinə görə mükafatlandırılması, pis iş gördükdə isə öyüdlə doğru yola gətirilməsi onların tərbiyəsində ən əhəmiyyətli xüsusdur. Valideynlər uşaqlarına sevgilərini hiss etdirməli onları cəzalandırmaqdan uzaq durmalıdırlar. Bu da uşaqların valideynlərinə olan sevgi və hörmətini artırır.

GƏLƏCƏYİN TƏMİNATI

A ilə cəmiyyətin əsasını təşkil edən kiçik bir sosial təşkilatdır. Ata, ana və uşaqlardan meydana gələn ailə, sözün əsl mənasında geniş ailənin, yəni cəmiyyətin bir nüvəsidir.

İnsanlıq şərəf və ləyaqətinin gələcək nəsillərdə təmsil edilməsi, ancaq nəslin qorunması şüuryyla mümkündür. Bu baxımdan ailə nəsillərin təlim-tərbiyəsində müstəsna əhəmiyyətə malikdir. Şanlı nəsillər millətlərin varlıqlarını davam etdirmələri üçün ən mühüm ünsürdür. Elə buna görədir ki, bu beş amil bütün dinlərin ortaq hədəfi olmuşdur:

1. Canı qorumaq,
2. Ağlı qorumaq,
3. Namusu və ailəni qorumaq,
4. Nəslini qorumaq,
5. Mali qorumaq.

Bu amilərin mühafizəsi əslində insanı mühafizə etməkdir. İnsanın mühafizəsi istər maddi, istərsə də mənəvi olsun bize verilən ən mühüm vəzifədir.

Bu vəzifənin yerinə yetirilməsi sağlam bir nəsil yetişdirməklə mümkündür. Belə bir nəslin təməli və əsası evliliklə başlayar. Evlilik ailə bünövrəsini Allahın adı ilə başlamaq və üzərində insan şərə-

finə uygun bir bina inşa etməkdir. Cəmiyyət hayatı ailə üzərində qurulmuş və ailə nizamına görə formallaşmışdır. Ona görə də bütün dinlərdə ailə əsas amildir. Ailə olmadan, nəsil qorunmadan normal cəmiyyət qurula bilməz, din yaşana bilməz, qayda-qanunlar tətbiq edilə bilməz, bir sözlə həyatın bir mənası olmaz.

İslami ölçülərə, adət-ənənələrimizə uyğun, şüurlu bir evlilik cəmiyyət üçün sağlam fərdlər yetişdirməyin təməlini meydana gətirir. Belə bir evlilik həm gələcək nəsillərin təməlini atır, həm də mövcud nəslin muhafizəsinə xidmət edir.

Cəmiyyət üçün nəslin davamı nə qədər mühüm isə, dünya və axiret səadəti üçün də onların əxlaq və irfan sahibi olmaları o qədər mühümdür. Allahın razi olacağı, cəmiyyətin də onunla fərəhli-nəcəyi bir nəsil üçün, əlbəttə bir sıra məsuliyyətləri dərk etməliyik. Bu məsuliyyətləri yerinə yetirməyən cəmiyyətin gələcəyindən əmin olunmaz.

Rəsmi statistikaya görə bu gün Azərbaycanda 79964 rəsmi nikaha girənlərin 7933-ü sonradan müxtəlif səbəblərlə boşanmışdır. Həmçinin statistikaya görə

son bir ildə nikahda olmayan qadınlar tərəfindən 18421 uşaq doğulmuşdur. Nəzərə alsaq ki, insan həyatında ilk tərbiyə ailədə başlayır və uşağın xarakterini meydana gətirən dəyərlər ailədə öyrədir, o zaman boşanan ailərdəki uşaqların və nikahsız doğulan körpələrin tərbiyəsi və milli-mənəvi dəyərlərdən uzaq qalması cəmiyyəti maraqlandıran suala çevrilir. Çünkü cəmiyyəti formalaşdırın fərdin maddi və mənəvi mənada sağlam şəkildə böyüməsi üçün qayğıya və sevgiyə ehtiyacı var.

Mərhəmət, eşq, comərdlik, vəfa, dürüstlük və s. kimi duyğulardan məhrum olan insan görünüşcə insansa da, əslində məhrum olduğu dəyərlər etibarı ilə insan olmaqdandır uzaqdır.

Din və imandan məhrum olma səbəbilə həyatı sırf bədəni həzlər naminə yaşıyan, nəfsani arzularına xidmət etməkdən başqa heç bir hədəfi olmayan, insan-

lıq şərəf və ləyaqətinə vida edən eçoist bir nəslin aqibətinin necə fəlakətlə nəticələnəcəyi heç də sərr deyil.

Övladı universitet imtahanına gedəcək bir valideynin həyecandan o gecə gözünə yuxu getməz.

Hətta sübh tezdən övladını oyadar, gözəl şəkildə hazırlayaraq imtahana aparar. Görəsən övladının müvəqqəti dün-yə həyatındaki gələcəyi üçün bu qədər təlaş edən atana onun gələcək əbədi həyatı olan axirət haqda heç düşünürmü? Övladının

fani dünya həyatındaki gələcəyi üçün min cür planlar quran və bunları həyata keçirmək üçün bütün vasitələrdən istifadə edən valideynlər uca Yaradıcının “**Özünüüzü və əhli-əyalınızı yanacağı insanlar və daşlar olan bir oddan qoruyun.**” (ət-Təhrim, 6) ayəsini nə üçünsə qulaqardı edirlər.

MINİ REPORTAJ

Emil Məmmədov

Dövlət İdarəciliy Akademiyasının 3-cü kurs tələbəsi

- **Evlisinizmi?**

- Xeyr.

- **Sizcə ailədə ən mühüm şey nədir?**

- Qarşılıqlı hörmət

- **İnsan üçün ailənin əhəmiyyəti nədən ibarətdir?**

- Ailə qurmaq yeni həyata atılmaq deməkdir. Həyatı yeniləməkdir.

- **Sizcə ailədə fərdlərarası münasibət necə olmalıdır?**

- Atanın sözü həllədici olmalı, lakin digər üzvlərin fikirləri də nəzərə alınmalıdır.

- **Ailədə sevginin yeri nədir?**

- Sevgi olmasa nəticə hasil olmaz. Bu amil hər bir ailədaxili məssələdə nəzərə alınmalıdır.

- **Uşaqların tərbiyəsində diqqət ediləcək ən əhəmiyyətli xüsuslar nələrdir?**

- Uşaqlara həyatın nə olduğu və layiqli yaşamağın yolları başa salınmalıdır.

CƏNNƏT QAPISIDIR AİLƏ

Allahın nizamı olan ailə və evlilik müəssisəsi bəşəriyyətin ortaq adətidir. Ailə insanın ən fitri ehtiyacı və varlığını sürdürə bilmə yeridir. Ailə ilahi bir qanun olaraq insanların daxilinə və müqəddəs kitablara qoyulmuşdur. Dünyanın bütün zaman və məkanlarında üsulları fərqli olmaqla birlikdə dünyanın kiçik modeli olan insanın bir ailə içərisində varlığını sürdürdüyüünü görürük. Bütün insanlar ailə deyilən yuvada açarlar gözlərini dünyaya. Ailə insanın ilk sevgi yuvası, mədəniyyət ocağı, qəlbinə və zehninə təməl daşlarının qoyulduğu ibtidai məktəbdır. Ata ilə ana da ilk müəllimlərdir.

Fitrətin gərəyini, ilahi hökmərin hikmətini, Hz. Peyğəmbərin sünnesini, ağsaqqalların və ağbirçəklərin duasını əsas alaraq qurulan ailələr səadət dayanacaqları, sevgi oataqlarıdır. Belə bir ailə qurmağın üsulunu Hz. Peyğəmbər zənginlik, əsalət, gözəllikdən önce dindarlığın əsas alınma-

sıyla gerçəkləşə biləcəyinə işarə etməkdədir. (Müslim, Rada 54)

Bu hədisi şərh edən Hz. Mövlana belə buyurur:

"Malin davamlılığı yoxdur, gecə gələr, gündüz dağılar.

Gözəlliyyin də dəyəri yoxdur. Bir tikan yarası ilə rəng saralıb-solar.

Böyük bir adamın oğlu olmaq da bir şey deyil. Bu cür gənclər malla, mülklə təkəbbür-lənər. Bir çox böyük adamların oğulları vardır ki, pislik edər, etdiyi pis işlər səbəbindən atasını üzüqara edər." (Məsnəvi, 6/258)

Hz. Peyğəmbər "Dünya bir keçimdən ibarətdir. Bu keçim dünyasının ən gözəl nəməti də saleh qadındır." (Müslim, Rada 17) buyuraraq bər-bəzəkli dünyanın gözəlliyyinə aldanmadan dindar və saleh biri ilə evlənməyin əhəmiyyətini anlatmışdır. Lakin ailədə səadətin davamı üçün qadın kişidən daha böyük yer tutmaqdadır. Bir bəşərə verilə biləcək ən böyük əhəmiyyətə

işarə edən “Cənnət anaların ayaqları altın-dadır” sərlövhəsi buna dəlalət edir.

Həz. Mövlana Rəsulullahın “Evlənin və çoxalın. Mən sizin çoxluğunuza iftixar edə-cəyəm” tövsiyəsini başqa cəhətdən ələ alaraq belə deyir: “Evlilik (şeytanın toruna düşməmək üçün) “lə havlə” deməyə bənzəyər. Madam ki, yeyib-içməyə düşkünsən, vaxt keçirmədən evlən ki, şəhvət səni belaya salmasın.” (Məsnəvi, 5/1375-1377)

Həz. Mövlananın bu sözlərini oxuduqdan sonra bir müddət düşündüm. Burada insana böyük bir xəbərdarlıq var. İblisin azdırıcı təkliflərinə “lə havlə və lə quvvətə ilə bil-ləhil-aliyyil-azim” demək Allahın nizamına tabe olub nikah kəsdirməkdir. Nə qədər könül adamı tanıdımsa, hamısı evlənməyi tövsiyə edir, evləndirməyə çalışırı. Buna əlavə olaraq Həz. Peyğəmbərin boşanlığı “ən bəyənilməyən halal” olaraq tərif etməsi ağlımdan çıxmırı.

Yuxarıda verilən məlumatlardan bixəbər, ağlini və nəfsini ilahlaşdıraraq bir növ münəzzəh varlıq şəklinə bürünmüş modern insan təəssüf olsun ki, ailə faciəsi yaşamaqdadır. Qərb dünyasında və dünyasını qərblişdirən toplumlarda boşanma hadisəsi yüzdə 40%-ə çatmışdır. Təəssüflər olsun ki, bu dəbə müsəlman olan ölkələrin müsəlman kimi həyat sürdüyüünü iddia edən insanları da qapılmaqdırlar.

Bunun üç səbəbi vardır. Birinci; bütün insanlığın ehmalkarlığıdır. Bu da ailələr qu'rularkən ilahi əhkamin və duanın bir o qədər də əsas alınmamasıdır. Evliliyin dünya və axırət səadətinə vasil ola bilmək üçün həyata keçirilən əqd olduğunu unudub, ticari əqd kimi düşünərək iki tərəfi bağlayan sevgi mayasının mənfəətlə yer dəyişməsidir. İkinci ünsür xüsusilə müsəlmanları əla-qədar edir. Bu isə dünyəvileşən müsəlmanların sirati-müstəqimdən yavaş-yavaş uzaqlaşmalarına, tamamən yoldan çıxmalarına

səbəb olmaqdadır. Halbuki din harama gedən yolları da qadağan etmişdir. Üçüncüsü isə “müasirləşmə”yin əsəridir. İlahi əhkam qadın və kişinin fitrətini əsas alaraq mükəlləf qəbul etdiyi halda müasir dünyanın qadını qadınlaşaraq deyil, birbaşa qiyafət və nitqi başda olmaq üzrə günlük həyatında kişiləşərək qadın haqlarının ardınca düşməyə başlamışdır. Bu istiqamətdə yönləndirilməkdə və bu halın hürriyyətin ifadəsi olduğu aşilanmaqdadır. Nəticədə ya heç evlənmədən, ya da evli isə kiçik anlaşmazlıq qarşısında asanlıqla ayrılaraq tək-başına həyat sürməyə çalışmaqdadır. Çünkü ona yeridilən fikirlərə görə varlığını ancaq belə isbat edə bilər. Elə faciə də burada başlayır. Çəkilən səfalətləri saymaq buna əlavədir. Ancaq bunun nəticəsində ana bəttində ağlayaraq can verən körpələr, atanasını tanımadan uşaq evlərinə verilən azyaşlılar, sevgini lügətdən oxuyan gənclərin sayı sürətlə artmaqdadır. Halbuki uşağın ən böyük qidası sevgi deyilmi?

Ata və ana ailədə sevgini tamamlayan iki qaynaqdır və bu iki çeşmənin suyundan qidalanan qönçələr yalnız gözəl gül olur.

Unutmayaq ki, ata-ana olmaq asan, ancaq analıq və atalıq etmək çox çətindir.

Dünyani düzəltməyin yolu insanı düzəltməkdən keçirse, bunun ilk məktəbi ailədir.

Ailədə səadətin üç əsası: sevgi, məsuliyyət və səbəirdir.

Dəyərlərin mühafizə qalası olan ailə müəssisəsi texnologiya ilə işgal altına alınmışdır. Gəlin insanı və islami dəyərlərimizin bu son qalasını mühəsirəyə aldırmadan ilahi bir dərgah halına gətirək.

Orada alınlar səcdələrdə birləşib merac müjdələri alsın.

Quranlar oxunsun, cənnət mehi əssin.

Cənnətə açılan bir qapı olsun ailəmiz.

Fitrətin gərəyini, ilahi hökmlərin hikmətini, Həz. Peyğəmbərin sünənəsini, ağsaqqalların və ağıbirçəklərin duasını əsas alaraq qurulan ailələr səadət dəyanacaqları, sevgi otaqlarıdır. Belə bir ailə qurmanın üsulunu Həz. Peyğəmbər zənginlik, əsalət, gözəllilikdən önce dindarlığın əsas alınmasıyla gerçəkləşə biləcəyinə işaret etməkdədir.

AİLƏDƏ UŞAQLARARASI ƏLAQƏLƏR

Uşaqlar arasında ayrı-seçkilik salmadan onlara şəxsiyyət qazandıracaq davranışlar təlqin etmək, sevgi və şəfqət göstərmək, diqqətlə yaxınlaşmaq, onları özlərinə xas davranışlara təşviq etmək, oyun oynamalarına icazə vermək, gözəl əxlaq və tərbiyə qaydalarını aşılamaq, analarının yaxınlığından və nəzarətindən uzaq tutmamaq xüsusilə üzərində durulması lazım olan məsələlərdir.

Leyla (9 yaşında): “- Ana, Xədicənin etdiyini gördünmü? Yenə də dəftərlərimi qaralayıb, qələmimi qırıb, kitablarımı cirib. Nə istəyir məndən. Artıq yetər. Nə olar, Xədicəyə bir söz de!..”

Xədicə (6 yaşında): “- Ana, bacım mənə heç nə vermək istəmir. Mən dəftər, kitab, qələm istəyirəm. Nə üçün hər şey ilk öncə ona alınır? O da mənim əşyalarım-dan istifadə edir.”

* * *

Sevgi, hörmət, məsuliyyət, yardımlaşma və fədakarlığın yaşandığı ailə mühitində tərbiyə alan uşaqların doğumla başlayan və ömürlerinin sonuna qədər davam edən qardaşlıq əlaqələrinin sağ-

lam təməllər üzərində qurula bilməsi ata-anaların diqqətlə üzərində durması lazım olan bir xüsusdur.

Uşaqlar ailədə böyükərkən bəzən fərqli cinsiyyət, yaş və xüsusiyətlərdə olduqları üçün bir sıra problemlər yaşayırlar. Kiçik yaşlardan etibarən uşaqlar arasındaki mübahisələr bir çox analara mənfi təsir edər və onları çətin vəziyyətə salar. Uşaqlar arasında yaşanan bu cür problemlərin ən mühüm səbəbi qısqanlıqdır. Qısqanlıq duyğusu sevgini bölüşə bilməməkdən yaranır. Belə ki, körpə yaşlarda uşağın səhhəti və qidalanması qədər, ailə mühitinin ona verdiyi sevgi və şəfqət də son dərəcə mühümdür. Sevgi bir uşaq üçün ən az ana südü qədər dəyərli olan əsas qıdadır.

Əgər ata-ananın sevgisi uşaqlar arasında bərabər paylanmışsa, onların arasında rəqabət və qısqanlıq olmaz. Rəqabət və qısqanlıq daha çox uşağın maraq və sevginin bölünməsindəki əskikliyi hiss etməsiylə başlayar. Birinci uşaq evin ilki olduğu üçün bəzi imtiyazlara sahibdir. Onun düşüncəsinə görə ata-anası yalnız ona aiddir və bu halını heç kimlə bölüşmək istəməz. Qardaş və ya bacısının dünyaya gəlməsilə bu imtiyaz sona çatar. Uşağın düşdürü ilk xəyal qırıqlığı ata-ana tərəfindən daha da dərinləşdirilməlidir. Valideynlərə düşən ilk vəzifə yeni doğulan körpə ilə dəha çox məşğul olub böyüyü unutmamaqdır. İlk uşağı onun ailədəki yeri anladılmalı, özündən balaca qardaş və ya bacısı ilə müqayisə edilməməli və on-

dan yaşından böyük davranışlar gözənilməməlidir.

Bir kitabda oxuduğum bu hadisə yeni körpənin dünyaya gəlməsiylə böyük uşağın davranışını və ananın etdiyi xətalı davranışını göstərməsi baxımından çox maraqlıdır:

Biruşaqlı ailənin ikinci uşağı dünyaya gəlir. Lakin ilk uşaq yeni doğulan körpəyə heçcür isinişə bilmir, bədbinləşir və qısqanlıq edir. Tez-tez anasına:

“- Ana, bu körpəni tullayaq!..” deyir. Anası da onu məmnun etmək üçün:

“- Baş üstə, tullayarıq.” deyə cavab verir.

Bir gün ana paltar yumaq üçün hamama girir. İşini qurtardıqdan sonra körpəni yedirtmək üçün otağa gəlir, ancaq körpəni beiyiində görmür. Təlaşlanaraq:

“- Körpə haradıdır?” deyə böyük uşaqdan soruşur. O da:

“- Ana, onu tullayacaqdıq da! Buna görə də mən, onu pəncərədən aşağı atdım!” cavabını verir. Açıq olan pəncərədən aşağı baxan ana, həqiqətən də kör-

Körpə yaşlarda uşağın səhhəti və qidalanması qədər, ailə mühitinin ona verdiyi sevgi və şəfqət də son dərəcə mühümdür. Sevgi bir uşaq üçün ən az ana südü qədər dəyərli olan əsas qıdadır.

pəni yerdə qanlar içində görür və özündən gedərək yerə yıxlır.

* * *

Yaş ötdükcə yox olacağı düşünülən, ancaq həsəd, paxılıqlı və sənimi fərqli şəkillərə bürünərək davam edən uşaqlar arasında qısqanlıq və nifrətin, hələ başlanğıcda ikən meydana gəlməməsi üçün hər mənada onlara qarşı eyni gözlə baxılmalı, ayrı-seçkilik edilməməlidir. Uşaqlar arasında fərq qoyulmaması onların bir-birlərinə olan sevgi və hörmətini artırır. Ona görə də ailə üzvləri bölüşməyi, yardımlaşmayı, çətinliklərə qatlaşmayı, bir sözlə məsuliyyətlərini hiss etməyi birlikdə ifa edə bilməlidirlər.

Uşaqlar arasında olan qısqanlıqlar ananın səhlənkarlığı və ya həddindən artıq diqqət göstərməsi halında daha əhəmiyyətli hala gələr. Ailə içində sərt və mənasız davranışlar da buna təsir edər. Bu, eyni zamanda uşaqların evdən soyumalarına da səbəb olar.

Ata-anaların uşaqları ilə maraqlanmaları, onlara dəyər verdiklərini hiss etdi-rəcək davranışlar etmələri, xüsusilə cəmiyyət içində bu davranışlı sərgiləmələri uşaqların şəxsiyyətinin inkişafında mü hüüm bir faktor olaraq ortaya çıxır.

Umumi olaraq ifadə etsək uşaqlarımız arasında problemlərin yaranmasının qarşısını almaq və ya yaranmış problemlərin ortadan qalxması ailə mühitində reallaşmalıdır. Belə ki, qarşılıqlı sevgi, hörmət,

anlayış və tolerantlığın hakim olduğu ailələr bütün çətinliklərin öhdəsindən asanlıqla gələ bilər.

Uşaqlar arasında ayrı-seçkilik salmanın onlara şəxsiyyət qazandıracaq davranışları təlqin etmək, sevgi və şəfqət göstərmək, diqqətlə yaxınlaşmaq, onları özlərinə xas davranışlara təşviq etmək, oyun oynamalarına icazə vermək, gözəl əxlaq və tərbiyə qaydalarını aşılamaq, analarının yaxınlığından və nəzarətdən uzaq tutmamaq xüsusilə üzərində durulması lazımdır. Eyni zamanda uşaqlarımızın psixoloji cəhətdən sağlam böyümələri üçün bunlara diqqət edilməlidir. Əgər bu və buna bənzər xüsuslara diqqət edilməzsə, uşaqlarda ruhi sarsıntılar müşahidə edilər.

Hər xüsusda yeganə rəhbərimiz və öndərimiz Həzrət Məhəmməd (s.ə.s)-in “üsveyi-həsənə” (ən gözəl nümunə) olmasına övlad tərbiyəsində də həyatımıza dərindən əks etdirməliyik. Bu xüsusda əlimizdə olan tarixi qaynaqlardan öyrən-diyyimiz məlumatlara görə Peyğəmbərimiz uşaqlara sevgi ilə yanaşmış, onlarla xoş rəftar etmiş, onları yersiz yerə danlamamış və danlayanlara da müdaxilə etmişdir. İki cahan günəşi olan Peyğəmbərimiz (s.ə.s) bir hədisi-şərifində belə buyurur:

“Uşaqlarınız arasında ədalətli davranışın.”

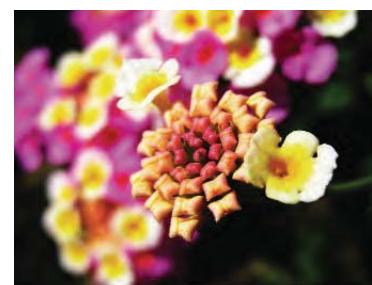

AİLƏ VƏ İSLAMDAKİ YERİ

Quran və sünнəyə görə ailə mütləq hörmət göstərilməsi vacib olan, hər bir üzvüylə bir funksiyani yerinə yetirən, cəmiyyətin təməl daşını meydana gətirən sosial birlilikdir. İnsanın maddi və mənəvi xoşbəxtlik qaynağı olan islam ailəsi Quran və sünнənin rəhbərliyi ilə üzvləri arasında dini münasibət qurmuşdur.

Ailə müəssisəsi cəmiyyətdə əhəmiyyətli yerə malikdir. Ailə əhalini yeniləyən, milli-mədəni irsi gələcəyə ötürən, uşaqları cəmiyyətə integrasiya edən, iqtisadi, bioloji və psixoloji doyum funksiyalarını yerinə yetirən qurumdur. Ailənin əsası və funksiyaları ictimai dəyişikliklərə paralel ola-

yaradılışında doğusdan var olan sabit dəyərlərə əsasən ayaqda durur. Toplumun adət və ənənələri, dəyərləri və davranış qaydaları ancaq ailə vasitəsi ilə fərdə keçə bilər. Toplumda hakim olan doğru, səhv, yaxşı və pis kimi kriteriyalar ailə süzgəcindən keçərək fərdin idrakına yerləşir. Ailə uşağın cəmiyyətə qatılma-

raq dəyişməkdədir. Universal və durğun bir ailədən bəhs etmək qeyri-mümkindür. Zamanla ailənin quruluşunda, üzvlərinin sayında və vəzifələrində dəyişikliklər olmuşdur. Hətta eyni cəmiyyətdə kənd və şəhərlərdə yaşayan ailələr arasında fərqlər olmuşdur.

Ailə toplum binasının təməl daşıdır. Buna görə də ailənin dəyəri haqqında mübahisə etmək əbəsdır. Ailə insanın

sında ilk və ən mühüm funksiyaları ifa edir. İnsanın ilk və ən xeyirli məktəbi ailədir. Çünkü hər şeyin ilk dəfə öyrənildiyi yer ailədir.

İslam dinində qadın və kişidən əvvəl “insan” məfhumundan bəhs edilməkdədir. Quranda “Ey insanlar! Biz sizni bir kişi və qadından yaratdıq” (əl-Hucurat, 13) buyurulur. Kişi və qadın təklikdə “naqis” varlıqlardır. Onlar təkbaşına yerinə yeti-

rə bilməyəcəkləri işləri birlikdə yerinə yetirir və beləliklə “insanı” ortaya çıxarırlar. Evlilikdə qadınlıq və kişilikdən öncə “insanlıq” ön planda tutulur. Quranın xitabı insanadır. Peyğəmbərlərin mesajı heç bir fərq qoymadan bütün insanlaradır. Evliliyin təməlində insanın yaradılışı yatır. Evlilik insan nəslinin davamı, yenilənməsi, insanın fərdi və ictimai olaraq özünü ifadə etməsi üçün lazım olan bir qurumdur. Buna görə də islam ailəyə çox önəm vermiş, onu bütün sosial müəssisələrdən üstün tutmuşdur. Ailəyə “güvənc və istiqrar qaynağı” kimi baxmışdır.

Quranda “Və o kəslər ki:”Ey Rəbbimiz, biza zövcələrimizdən və uşaqlarımızdan (sənə itaat etməklə bizi sevindirib) gözü müzün işığı (bəbəyi) olacaq övladlar ehsan buyur və müttəqilərə imam (rəhbər) et!” deyərlər” (əl-Furqan, 74) Başqa bir ayədə də “Ey iman gətirənlər! Özünüzü və əhli-əyalınızı elə bir oddan qoruyun ki, onun yanacağı insanlar və daşlar, xidmətçiləri isə Allahın onlara verdiyi əmrlərə ası olmayan, buyurulduqlarını yerinə yetirən daş qəlbli və çox sərt təbiatlı mələklərdir” (ət-Təhrim, 6) buyurulur.

Qurana görə ailə insanlar tərəfindən qurulan ilk sosial qurumdur. Ər-arvad və uşaqlardan təşkil olunan ilk ailə nümunəsi Həzrət Adəm, arvadı Həvvə və onların uşaqlarıdır. Bu ailə kiçik ailə nümunəsidir. Quran və sünnetə görə ailə mütləq hörmət göstərilməsi vacib olan, hər bir üzvüylə bir funksiyani yerinə yetirən, cəmiyyətin təməl daşını meydana gətirən sosial birlikdir. İnsanın maddi və mənəvi xoşbəxtlik qaynağı olan islam ailəsi Quran və sünnetin rəhbərliyi ilə üzvləri arasında dini münasibət qurmuşdur.

İslam dini sosial yardımılara əhəmiyyət verdiyi qədər sosial siğortaya da eyni dərəcədə əhəmiyyət vermişdir. Təhlükəyə düşən insanın bu təhlükənin zə-

rərlərindən xilas edilməsi təminatı mənasına gələn sosial siğortanın təməli ailədir. Ailədə sosial güvənc hər seydən əvvəl ailəni meydana gətirən fəndlərin bir-birlərinə etdikləri hörmət, bir-birlərinə bəslədikləri sevgi və mərhəmət vəsítəsi ilə təminat altına alınmışdır. Aile qurumunun funksiyasını təhlükəyə salan ən önemli şey ailədəki uşaqların ailə həmrəyliyini xor görmələri, ata-anaya qarşı ədəb və nəzakət qaydalarına riayət etməmələridir. Bu da ailənin əminəmanlığını və həmrəyliyini sarsıdır. Halbuki Allah-təala belə buyurur: ”Rəbbin yalnız Ona ibadət etməyi və valideynlərə yaxşılıq etməyi buyurmuşdur. Əgər onların biri və ya hər ikisi sənin yanında (yaşayıb) qocalığın ən düşkün çağına yetərsə, onlara: “Uf!” belə demə, üstlərinə qışqırıb acı söz söyləmə. Onlarla xoş danış! Onların hər ikisinə acıyaraq mərhəmət qanadının altına alib: “Ey Rəbbim! Onlar məni körpəliyimdən (nəvazişlə) tərbiyə edib bəslədikləri kimi, Sən də onlara rəhm et!””de.” (əl-İsra, 23-24)

Ailə ər-arvad və uşaqlarla birlikdə günlük həyatın streslərindən uzaq, sevgi, şəfqət, mərhəmət, rifah və xoşbəxtlik kimi psixolojik fenomenlərin yaşandığı bir məkandır. Quran ailənin bu ruhi yönünə də temas etmişdir: ”Sizin üçün onlara ünsiyyət edəsiniz deyə, öz cinsinizdən zövcələr xəlq etməsi, aranızda (dostluq) sevgi və mərhəmət yaratması da Onun qüdrət əlamətlərindəndir..” (ər-Rum, 21) Belə bir vəziyyətdə ailə psixoloji doyumun ortaya çıxdığı bir yuva olmaqla bərabər mənsublarının qorunduğu və fiziki siğinacaq təmin edən qurumdur. Ailə, eyni zamanda qadın və kişinin fiziki ehtiyaclarını halal yoldan qarşılılığı müəssisədir. Ailəni meydana gətirən fəndlər sevgi, hörmət və güvəncə bir-birlərinə bağlanmalıdır. Bunlar, ailənin davam etməsini təmin edən psixoloji və əxlaqi ünsürlərdir.

CƏNNƏTİN YOLU

Dinimizdə mötəbər olan iman, əməl və əxlaq bütünlüyüdür. Sadəcə sözdən, şəkildən, göstərişdən ibarət, dərinliyi olmayan davranışların bir o qədər də dəyəri yoxdur. Görün bu mövzuda Uca Allah nə buyurur: “Ey iman edənlər, nə üçün etməyəcəyiniz şeyləri deyirsiniz?”

Uca Rəbbimiz bizi Özünə bəndə olmaq üçün yaratdı. Uca kitabında belə buyurur: “Mən cini
ləri və insanları yalnız Mənə qulluq etmələri üçün yaratdım.”

Lakin bu, adı bir qulluq deyil, Allahın adına yer üzündə Onun buyruqlarını yerinə yetirmək məsuliyyətini də özü ilə gətirməkdədir. Uca Yaradan bu şərəfli vəzifəni belə dilə gətirir: “Sizi yer üzünün xəlifələri qılan, verdiyi nemətlər xüsusunda sizi sınağa çəkmək üçün kiminizi kiminizdən üstün edən Odur.”

Elə isə bu qədər dəyərli qayəyə sahib olan qulluğun yer üzündəki missiyası nədən ibarətdir?

Allahın verdiyi bu şərəfli vəzifəni layiqincə yerinə yetirərək bu imtahan dünya-sında müvəffəq olmaq və Uca Allahın vəd etdiyi cənnətə qovuşmaq. Əcəba, dünya həyatında cənnəti qazanmanın yolu nələrdən keçir?

Biz Qurani-Kərimi, Hz. Peyğəmbərin sünnetini və digər dini qaynaqları gözdən keçirdikdə bu yolun dörd yerdən keçdiyini görürük: 1. Öz nəfsimiz, 2. Ailəmiz, 3. İşimiz, 4. Ətraf mühit.

Bunu yüz sualdan ibarət bir imtahana bənzətsək, bu imtahanın 25 suali nəfsimiz, 25-i ailəmiz, 25-i işimiz və qazancımız, son 25-i isə ətrafımızdakılara qarşı vəzifələrimizdən olacaqdır.

Mövzunu bir az daha açıqlasaq, bunları deyə bilərik:

Uca Allah ilk növbədə bizi nəfsimizdən imtahan edəcək. Yəni, biz inanc, əməl və əxlaq olaraq kamil bir müsəlman, kamil bir mömin ola bildikmi?

Sağlam inanc, doğru düşüncə, düzgün hərəkət və gözəl əxlaqımızla nümunəvi bir müsəlman ola bildikmi?

Bu haqda Qurani-Kərim belə buyurur: “Nəfsini pisliklərdən təmizləyən mütləq qurtuluşa çatmış, onu pisliklərə gömən isə zərərə uğramışdır.”

Çünkü biz başqa birindən deyil, ilk növbədə özümüzdən hesaba çəkiləcəyik. Yenə Uca kitabımız buyurur: “**Heç kim başqasının günahı ilə yüklenməz.**”

Biz Allahın xəlifəsi olduğumuzun şüuru içində əvvəlcə özümüzü düzgün yetişdirməli, sonra nəfsimizi islah edib istiqamət üzrə nizamlı bir həyatə sahib olmalı və hər hərəkətimizlə kamil şəxsiyyətli bir mömin olmalıdır.

Özünə faydası olmayanın nə vətəninə, nə də dininə hər hansı bir faydası olmaz. Əksinə, bilərək və ya bilməyərək bu dəyərlərə zərər verər.

Dinimizdə mötəbər olan iman, əməl və əxlaq bütünlüyüdür. Sadəcə sözdən, şəkiləndən, göstərişdən ibarət, dərinliyi olmayan davranışların bir o qədər də dəyəri yoxdur. Görün bu mövzuda Uca Allah nə buyurur: “**Ey iman edənlər, nə üçün etməyəcəyiniz şeyləri deyirsiniz?**”

Deməli, cənnət yolunda qarşımıza çıxacaq 25 sual birbaşa özümüzlə bağlıdır.

İkinci 25 sualın ailəmizlə bağlı olduğunu demişdik. Bu nə deməkdir?

Ailə dedikdə ağla kimlər gəlir? Ata-anamız, yoldaşımız və uşaqlarımız.

Biz ata-anamıza sevgi və hörmətlə yanaşmalı, xüsusilə ehtiyac içində isələr yanlarında olmalıdır. Uca kitabımızın “**Onlara “uf” belə demə!**” buyurduğu ata-anamızın duasını almalı, onların təcrübələrindən, dünya görüşlərindən istifadə etməliyik. Unutmamaq lazımdır ki, “*Cənnət anaların ayaqları altındadır.*”

Bəs yoldaşımız? Ömrümüzün sonuna qədər eyni yastiğa baş qoymuşuz, yaxşı və pis gündə həyat yolunu birlidə keçdiyimiz, uşaqlarımızın anası (və ya atası)nın haqqını veririkmi?

Dinimizdə ən mühüm xüsuslardan biri də qul haqqıdır. Elə isə insanın üzərində bir ömür bərabər yaşadığı yoldaşından da-ha çox haqq sahibi var mı? Əlbəttə ki, yoxdur.

Əgər həyat yoldaşımız bizdən razı deyilsə, biz onu razı sala bilməmişiksə və xoşbəxt etməmişiksə başqalarını, xüsusilə Allahı necə razı sala bilərik?

Uşaqlarımız!.. Uca Allahın bizə bəxş etdiyi ən qiymətli və müqəddəs əmanətlər.

Onların yaxşı böyüdülməsi, tərbiyələndirilməsi və nümunəvi şəxsiyyət olaraq yetişdirilməsi ən ilkin vəzifələrimizdən biri deyilmi?

Necə ki, bizi böyüdüb boy-a-başa çatdırıranlar olmuşdur, biz də eyni vəzifəni zövqlə və şərəflə yerinə yetirməliyik. Çünkü insanların gələcəyinin yeganə təminatı budur.

Görün bu haqda Sevimli Peyğəmbərimiz nə buyurur: “*Hər biriniz bir idarəçi, öndərsiniz və məsul olduqlarınıza cavab-dehsiniz.*”

O halda ilk növbədə uşaqlarımıza yaxşı bir örnek olmalı, onları düzgün və sağlam yetişdirməli, cəmiyyətə yararlı hala getirməliyik. Onlarla həmhal olmalı, dərdlərinə ortaq olmalı, lazım gələrsə dostluq et-

---

Sadəcə sosial deyil, fiziki çevrəmizə qarşı da məsuliyyətimiz var. İcməli su ehtiyatlarımızın azalması, deşilən ozon təbəqəmiz, erroziyaya uğrayan torpaqlarımız və səhralaşan ölkəmiz, dünyamız.

Bütün dünya Uca Allahın bizə verdiyi əmanət deyilmi? Elə isə bu problem-lərlə məşğul olmaq bir mömin olaraq bizi dərindən maraqlandırmalıdır.

məli və onlarla birlikdə olmaqdan zövq duymalıyıq.

Beləcə, imtahanın 25 suali da ailəmiz, yəni ata-anamız, yoldaşımız və uşaqlarımız haqda olacaq.

Digər 25 sual işimiz, qazancımız haqda olacaq.

Yəni, biz dünyada nə işlə məşğul olduğum? Gördüyümüz iş faydalı idi, yoxsa zərərli?

İşimizi layiqiylə yerinə yetirdikmi? Tacir isək ticarətimizdə dürüst olduqmu? Məmur isək, xalqa layiqince xidmət etdikmi? Həkim isək xəstələrin şəfa tapmasına hansı ölçüdə səbəb olduq? İdarəçi isək ölkəmizi nə qədər irəliyə apardıq? Müəllim isək özümüzü nə qədər uşaqlara həsr etdi? Sağlam əqidəli, müvəffəq gənclər yetişdirə bildikmi?

Bütün bunlar bir cəmiyyətin gələcəyidir. Çalışmadan zəfər əldə etmək olmaz. Uca kitabımızda **“İnsan üçün çalışığının qarşılığından başqa heç nə yoxdur.”** –buryular.

Son 25 sual qaldı. Bunlar nədən olacaq? Sosial mühitimizdən.

Çünki hər birimizi, bütün insanlığı bir-başa maraqlandıran müştərək məsələlər var. Nədir bunlar? Yaxın çevrəmizdən başlayaraq bütün dünyani, hətta kainatı əhatə edən bəşəriyyətin ortaqlı problemləri. Həradan qaynaqlanır bu məsuliyyət? İnsanın məxluqatın əşrəfi olma sıfəti ilə yer üzündə Allahın təmsilçisi olmaq vəsindən.

Sadaladığımız bu sahələrin hər birində insanın müvəffəq ola bilməsi üçün necə ki, qidalanmağa, istirahətə ehtiyacı var, eləcə də mənəvi cəhətdən Allahı tanımağa, Ona inanmağa, ibadətə davam etməyə və Peyğəmbərinin əxlaqıyla əxlaqlanmağa ehtiyac var. Yediyimiz yemək, içdiyimiz su bədənin qidası olduğu kimi, ibadətlər də ruhun qidasıdır. İnsan ruh və bədənin mütənasib birləşməsindən ibarətdir. “Mən bütün bu sadaladıqlarını ibadət və iman etmədən də həyata tətbiq edə bilərəm” demək “mən yemək yemədən də yaşaya bilərəm” deməklə eyni şeydir.

İlk növbədə sosial çevrəmizə qarşı cavabdehliyimiz var. Məsələn: insanlara yaxşılıq, düşkünlərə yardım, yayılan pisliklərin qarşısını almaq, cəhalətlə mücadilə və s. “Bunlar dövlətin vəzifəsidir, məni əlaqədar etməz” deyə bilmərik. Sadəcə sosial deyil, fiziki çevrəmizə qarşı da məsuliyyətimiz var. İçməli su ehtiyatlarımızın azalması, deşilən ozon təbəqəmiz, eroziyaya uğrayan torpaqlarımız və səhralaşan ölkəmiz, dünyamız.

Bütün dünya Uca Allahın bizə verdiyi əmanət deyilmə? Elə isə bu problemlərlə məşğul olmaq bir mömin olaraq bizi dərindən maraqlandırmalıdır.

Sadaladığımız bu sahələrin hər birində insanın müvəffəq ola bilməsi üçün necə ki, qidalanmağa, istirahətə ehtiyacı var, eləcə də mənəvi cəhətdən Allahi tanımağa, Ona inanmağa, ibadətə davam etməyə və Peyğəmbərinin əxlaqıyla əxlaqlanmağa ehtiyac var. Yediyimiz yemək, içdiyimiz su bədənin qidası olduğu kimi, ibadətlər də ruhun qidasıdır. İnsan ruh və bədənin mütənasib birləşməsindən ibarətdir. “Mən bütün bu sadaladıqlarını ibadət və iman etmədən də həyata tətbiq edə bilərəm” demək “mən yemək yemədən də yaşaya bilərəm” deməklə eyni şeydir.

Nəticə olaraq, biz cənnəti yalnız məscidlərdə axtarmamalıyıq. Əksinə, məscid bizim üçün sanki yanacaqdoldurma məntəqəsi kimi olmalıdır. Orada imanımızı gücləndirəcək, doğru bilgi ilə təchiz olacaq və ixləşli ibadət ilə dolacağıq, sonra da bütün enerjimizlə Allahın bizə verdiyi dünyada Onun buyurduğu kimi yaşaya-cağıq.

NƏSLİN QORUNMASINDA AİLƏNİN ROLU

Qloballaşan müasir dünyamızda qarışq cəmiyyətlərin fərqli təsəvvürləri, qeyd etdiyimiz ailə məfhunun sosial baxımdan aşınmasına və təbii axarından yayınmasına yol açır. Bu baxımdan milli və mənəvi dəyərlərə sadıq qalmaq əksər ölkələrin inkişaf planlarının əsasını təşkil edir ki, bunun məqsədi yenə ailə müəssisəsini xarici təsirlərdən qorumaqdır.

Nəslin qorunmasının ilk şərti ailənin sağlam təməllər əsasında qurulmasıdır. Çünkü güclü cəmiyyətlər güclü ailələrdən meydana gəlir. Güclü ailələrin təşəkkülü də daha çox milli-mənəvi dəyərləri qoruyub saxlayan və bunu ailə içindəki həyat tərzinə əks etdirərək nəsildən-nəslə ötürməklə olur.

Qloballaşan müasir dünyamızda qarışq cəmiyyətlərin fərqli təsəvvürləri, qeyd etdiyimiz ailə məfhunun sosial baxımdan aşınmasına və təbii axarından yayınmasına yol açır. Bu baxımdan milli və mənəvi dəyərlərə sadıq qalmaq əksər ölkələrin inkişaf planlarının əsasını təşkil edir ki, bunun məqsədi yenə ailə müəssisəsini xarici təsirlərdən qorumaqdır.

Keçmişə nəzərən sürətlə dəyişən müasir ailə tipi heç də qənaətbəxş hesab edilmir. Çünkü “sponsor ata” anlayışı ilə, serial vurğunu analar əlində yetişən uşaqlar hüdayi-nabit^{*} xarakteri daşıyır. Bir ərəb şeirində bunun təsəvvürü belədir: “Sən övladına tərbiyə verməzsən küçələr verər.” Bu günün uşaqları gələcəyin ailəsi olacağına görə, bù gündən bir şey ala bilməyən bu kimi gənclərin

gələcəyə nə aparacağı məlum məsələdir.

Xalqların mənəvi dəyərlərini məhz, keçmişinə və ya mənsubu olduğu dini təsəvvürlərinə bağlayan mütəfəkkirlərin fikrincə adətlər dinin məhsuludur. Buna görə danılmaz bir həqiqətdir ki, ailənin möhkəmliyi dini təsəvvürlərlə düzmüttənasibdir. Nəslə qorumaq üçün ailəni, ailəni qorumaq üçün dini, dini qorumaq üçün də onun dirəyi olan namazı qorumaq lazımdır.

Bunun həqiqət cəhətini müqəddəs kitabımız Quran-Kərimdə rahat görmək olar. Belə ki, Peyğəmbərlərin ümməti ilə yanaşı, həm də öz ailələrinə etdiyi dualar arasında namazın qorunması tələbi həm də nəslin qorunması baxımdan əhəmiyyət kəsbedici faktordur. Həzrət İbrahim nəslinə, Həzrət İsmayıldı əhlinə bunu əmr etmişdir. (Bax: İbrahim, 40; Məryəm, 55)

Ən əsası, Haqq təala böyük müsibətlərin namazı tərk etməklə başlandığını, bunun kiçik məsələ olmadığını belə bulyurmuşdur: “Bunlar Adəmin və Nuhla gəmiyə mindirdiyimiz adamların nəslindən, İbrahimin, İsrailin (Yəqubun) nəs-

lindən seçib haqq yola yönəldiyimiz və Allahın nemət bəxş etdiyi peyğəmbərlərdəndir. Onlar Rəhmanın (Allahın) ayələri özlərinə oxunduğu zaman ağlayaraq səcdəyə qapanırdılar. [İdris Adəmin, Nuh İdrisin, İbrahim Nuhun (və ya Nuhun gəmisində olanlardan birinin), İsmail, İshaq, Yəqub İbrahimin nəslindən, Musa, Harun, Zəkəriyya və İsa isə Yəqubun nəslindən olan peyğəmbərlərdəndir]. Onların ardınca namazı tərk edən, şəhvətlərinə uyan bir nəsil gəldi. Onlar (Cəhənnəmdəki) Fəyy dərəsinə düşəcəklər. (Yaxud, onlar da öz əməllərinin cəzasını alacaqlar).” (Məryəm, 58-59)

Ayələrdən də görünür ki, mənəvi dəyərlərin qorunub saxlanmasında əsas meyar namazdır. Müqəddəslər mənzüməsinin zirvə daşıdır. Ən möhkəmin, ən

səhihin, ən sağlamın, ən düzgünün zəmanət qılıfidir.

Odur ki, bu ülvi nemətlə yoğrulmuş nəslin özü, xalqımızı aydın gələcəyə daşıyacaq ən böyük dəyərdir. Onu çovandan, borandan, qardan və qışdan qorumaq və mənəviyyatla bəzəmək hər bir möminin ən ümdə məsuliyyətidir.

“Rəbbimiz! Nəzdindən bizə tərtəmiz bir nəsil ver. Şübhəsiz sən duaları qəbul edənsən!”, “Rəbbimiz! Bizi və nəslimizi sənə təslim olanlardan qıl!”, “Rəbbimiz! Məni və nəslimi namaza dam olanlardan eylə!”, “Nəslimdən gələnləri saleh eylə!”, “Rəbbimiz! Bizə gözümüzü nurlandıracaq yoldaşlar və nəsillər ehsan eylə!” Amin!

* Zəhmətsiz yetişən bitkilər. (Alaq otları)

Xalqların mənəvi dəyərlərini məhz, keçmişinə və ya mənsubu olduğu dini təsəvvürlərinə bağlayan mütəfəkkirlərin fikrincə adətlər dinin məhsuludur. Buna görə danılmaz bir həqiqətdir ki, ailənin möhkəmliyi dini təsəvvürlərlə düzgün mütənasibdir. Nəslini qorumaq üçün ailəni, ailəni qorumaq üçün dini, dini qorumaq üçün də onun dirəyi olan namazı qorumaq lazımdır.

BELƏ ÖLÜMÜ KİM İSTƏMƏZ?

“Allah yolunda öldürülənləri (şəhid olanları) heç də ölü zənn etmə! Əsl həqiqətdə onlar diridirlər. Onlara Rəbbi yanında ruzi (cənnət ruzisi) əta olunur. Onlar Allahın Öz mərhəmətindən onlara bəxş etdiyi nemətə (şəhidlik rütbəsinə) sevinir, arxalarınca gəlib hələ özlərinə çatmamış (şəhidlik səadətinə hələ nail olmamış) kəslərin (axırətdə) heç bir qorxusu olmayıcağına və onların qəm-qüssə görməyəcəklərinə görə şadlıq edirlər.” (Ali-İmrən, 169-170) (İbn Məcə, Müqəddimə, 13/190)”

“Allah yolunda öldürülənləri (şəhid olanları) heç də ölü zənn etmə! Əsl həqiqətdə onlar diridirlər. Onlara Rəbbi yanında ruzi (cənnət ruzisi) əta olunur. Onlar Allahın Öz mərhəmətindən onlara bəxş etdiyi nemətə (şəhidlik rütbəsinə) sevinir, arxalarınca gəlib hələ özlərinə çatmamış (şəhidlik səadətinə hələ nail olmamış) kəslərin (axırətdə) heç bir qorxusu olmayıcağına və onların qəm-qüssə görməyəcəklərinə görə şadlıq

edirlər.” (Ali-İmrən, 169-170) ayəsini bir çoxumuz dəfələrlə oxumuş və ya dinləmişik. Lakin bu ayələrin hansı hadisə səbəbilə nazil olduğunu bir o qədər də bilmirik.

Bu ayələrin nazil olmasına səbəb təşkil edən hadisənin nə olduğunu öyrəndikdə kaş ki, mən də o dövrdə yaşasayıdım, kaş ki, onun yerinə şəhid olan mən olsaydım deyəcəyinizdən əminəm.

Cabir bin Abdullah (r.anhumə) belə demişdir:

“Uhud hərbindən əvvəlki gecə atam məni yanına çağırıdı və:

“Rəsulullah (s.ə.s)-in səhabələrindən ilk şəhid ediləcək adamın özüm olacağımı düşünürəm. Rəsulullahdan sonra mənim üçün geridə qoyacağım ən qiyamətli adam sənsən. Borclarım var, onları ödə. Qardaşlarınla daima yaxşı rəftar et.” -dedi.”

Başqa bir rəvayətə görə bu iman həyəcanını oğluyla da paylaşma arzusunu belə dilə gəttirdi:

“Cabir! evdə himayəyə möhtac qızlar olmasaydı, sənin də şəhid olmağını istəyerdim..”

Cabir (r.a) sözünün davamında deyir ki:

“Ertəsi gün ilk şəhid olan adam atam idi. Başqa bir şəhidlə birlikdə onu dəfn etdim. Sonra onu başqa bir yerə tək dəfn etmək istədim. Aradan altı ay keçmişdi. Onu məzardan çıxardım. Gördüklərimə inana bilmirdim. Qulağının bir hissəsi xaric bütün vücudu qəbrə dəfn etdiyim günkü kimi idi. Onu tək dəfn etdim.” (Buxari, Cənaiz, 78)

Həz. Cabir başqa bir rəvayətdə belə buyurur:

Bir dəfə hüznlü halda Rəsulullah (s.ə.s)lə qarşılaşdım. Məndən hüzünümüz səbəbini soruşdu. Belə cavab verdim:

“- Atam Uhudda şəhid oldu. Arxada himayəyə möhtac böyük bir ailə və xeyli borc qoydu.” (Buxari, Cihad, 49)

“- Allahın atanı necə qarşılığını xəbər verimmi?” -buyurdu. Mən də “Bəli” cavabını verdikdə sözünə belə davam etdi:

“Allah heç kimlə üz-üzə danışmaz, daima pərdə arxasından danışar. Ancaq atanı diriltdi və onunla arada heç bir pərdə olmadan üz-üzə danışdı.

“Ey bəndəm, nə istəyirsənsə de, verim!” -buyurdu. Atan:

“- Ey Rəbbim, məni dirilt, Sənin yolunda yenə şəhid olum!” -dedi.

Allah təala:

“Amma Mən daha əvvəl ölenlərin artıq dünyaya geri dönməyəcəklərinə hökm etdim.” (Tirmizi, Təfsir, 3 / 3010)

Atan da:

“Ey Rəbbim, elə isə (mənim halımı) arxamda qalanlara bildir!” -dedi. Onun bu arzusuna görə bu ayə nazil oldu:

“Allah yolunda öldürülənləri (şəhid olanları) heç də ölü zənn etmə! Əsl həqiqətdə onlar diridirlər. Onlara Rəbbi yanında ruzi (cənnət ruzisi) əta olunur. Onlar Allahın Öz mərhəmətindən onlara bəxş etdiyi nemətə (şəhidlik rütbəsinə) sevinir, arxalarınca gəlib hələ özlərinə çatmamış (şəhidlik səadətinə hələ nail olmamış) kəslərin (axırtdə) heç bir qorxusu olmayıcağına və onların qəm-qüssə görməyəcəklərinə görə şadlıq edirlər.” (Ali-İmran, 169-170) (İbn Macə, Müqəddimə, 13/190)”

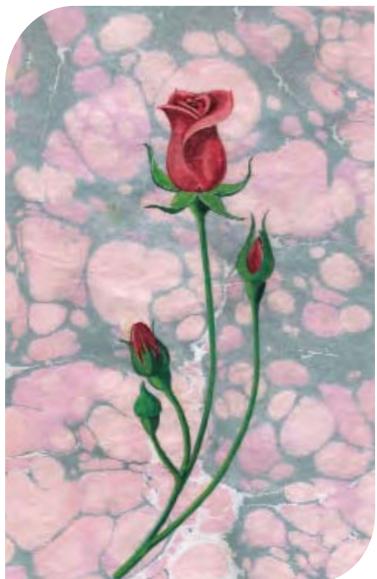
Nə deyirsiniz?

Cabirin atası Abdullah (r.a)-ın yerində olmaq istəməyən bir müsəlman varmı görəsən? Cox özəl bir hal... Cox ekstra bir rəftar... Sizin haqqınızda bir ayə nazil olmuş... Həm də şəhadətinizdən sonra Rəbbinizlə birbaşa görüşmüsünüz... Diləyinizi çatdırırsınız... Arxada qoyduqlarınız sizdən xəbərdar olmuş... Müsəlmanların imanlarının kim bilir nə qədər artmasına səbəb olmusunuz... və belə bir hal Adəm övladından yalnız sizə qismət olmuş... çox böyük xoşbəxtlik deyilmə?

Bu ölüm arzu ediləcək ölüm deyilmi?

ƏHLİ-QURAN OLMAQ

Əshabi-kiram üçün vəhyin enisi göydən enən ve ləzzətindən doyulmayan ilahi bir ziyafət süfrəsi idi. Nə vaxt bir ayənin nazil olduğunu eşitsələr, o ilahi ziyaftdə iştirak etmək üçün həvəslə tələsər, böyük bir həyəcanla: "Görəsən Haqq təalanın rizası haradadır?" sualının cavabını yeni gələn təlimatlardan öyrənməyə çalışardılar.

Quran ayələri 23 illik nəbəvi həyatı ilmək-ilmək toxuyan ilahi mesajlar surətində tədricən nazil olmuşdur. Hər nazil olduğu zaman Allah Rəsulu (s.ə.s)-i və onun can dostları olan əshabi-kiramı bəzən tərifsiz bir sevincə, bəzən dəhşətə və təqvaya sövg etmişdir. Allah təaladan gələn bu mesajlarla möminlərin mənəviyyatları qüvvətlənmiş, əzmləri artmış, könüllərindəki iman məhəbbəti və həyəcanı zirvəyə ucalmışdır.

Əshabi-kiram üçün vəhyin enisi göydən enən və ləzzətindən doyulmayan ilahi bir ziyafət süfrəsi idi. Nə vaxt bir ayənin nazil olduğunu eşitsələr, o ilahi ziyaftdə iştirak etmək üçün həvəslə tələsər, böyük bir həyəcanla: "Görəsən Haqq təalanın rizası haradadır?" sualının cavabını yeni gələn təlimatlardan öyrənməyə çalışardılar.

Abdullah bin Məsud (r.a) nəql edir:

"Bir səhabə (axşam) evinə gəldiyi zaman xanımı ona ilk öncə bu iki sualı soruşardı:

- Bu gün Qurandan neçə ayə nazil oldu?
- Allah Rəsulu (s.ə.s)-in hədislərindən nə qədər əzberlədin?" (Abdülməmid Keşk, Fi Rihabit-Təfsir, I, 26)

VƏHYİN SEVDALILARI

Əshabi-kiram ilahi vəhylə o qədər həmhal idi ki, Peyğəmbərimizin əbədiyyətə köcməsindən sonra ən böyük kədərlərindən biri də vəhyin kəsilməsi olmuşdu. Aşağıdakı hadisə bunun çox ibrətli bir misalıdır:

Ümmü Eymən (r.anha) Peyğəmbərimiz (s.ə.s)-in dayəsi idi. Peyğəmbərimiz (s.ə.s) yüksək vəfa duyğusu səbəbilə onu ziyarət edər, hal-əhvalını xəbər alar və ona hörmət göstərərdi. Allah Rəsulu (s.ə.s)-in vəfatından sonra Həzərət Əbu Bəkr Həzərət Ömərə:

"- Gəl Allah Rəsulunun yaxını olan Ümmü Eyməni ziyarətə gedək, Rəsulullahın etdiyi kimi biz də onun hal-əhvalını xəbər alaq." dedi.

Ümmü Eymən (r.anha)-nın yanına gəldikdə o, ağlamağa başladı. Onlar bu ziyarətləri ilə Allah Rəsulunu xatırladaraq Ümmü Eymənin dərdini təzələdiklərini düşündülər və:

“- Nə üçün ağlayırsan? Allah gərgahindəki nemətlərin Peyğəmbərimiz (s.ə.s) üçün daha xeyirli olduğunu bilmirsən?” dedilər. Ümmü Eymən:

“- Mən ona görə ağlamıram. Əlbəttə, Allah dərgahindəki nemətlərin Rəsulullah (s.ə.s) üçün daha xeyirli olduğunu bilirəm. Ancaq mən vəhyin kəsildiyinə görə ağlayıram.” dedi.

İlahi vəhyə həsrətlə dolu olan bu sözləri ilə Həzrət Əbu Bəkri və Həzrət Öməri də hüzn-ləndirdi. Onlar da Ümmü Eymənlə birlikdə ağladılar. (Müslim, Fədailus-Sahabə, 103)

Səhabəyi-kiramin Qurani-Kərimə bəslədiyi məhəbbət beləcə misilsiz idi. Onlar Quranın qiymətini, necə oxunmasını və necə hörmət göstərilməsini şəxsən Peyğəmbərimiz (s.ə.s)-dən öyrənmişdilər. Ona görə də Qurandan fərqli şəkildə istifadə halında idilər. Quranı çox oxuyar, onu oxumadıqları və səhifələrinə baxa bilmədikləri bir günün olmasını istəməzdilər. Günlərini Quran ilə başlayar, gözlərindən şikayəti olanlara da Qurani-Kərimə baxmağı tövsiyə edərdilər. (Bax: Heysəmi, VII, 165)

Həzrət Ömər (r.a) bir gecə Qurani-Kərim oxuya bilməmişdi. Ertəsi gün Allah Rəsulu (s.ə.s) ona:

“Ey Xəttab oğlu, Allah tədla sənin haqqında bir ayə endirdi.” buyurdu və:

“(Allahın qüdrətini həmişə) **yada salmaq** və (nemətlərinə) **şükür etmək istəyənlər üçün gecəni** və **gündüzü bir-birinin ardınca gətirən** də Odur!” (əl-Furqan, 62) ayəyi-kəriməsini oxudu. Sonra da belə buyurdu:

“Gecə vaxtı tərk etdiyin nafılə ibadətləri gündüz, gündüz tərk etdiklərini də gecə yerinə yetir.” (Razi, XXIV, 93, əl-Furqan, 62 təfsirində)

QURAN ƏZİZDİR, İZZƏT BƏXŞ EDƏR

Nafi bin Abdil-Haris, Usfanda Həzrət Ömərlə rastlaşır. Ömər (r.a) onu Məkkəyə vali təyin etdiyi üçün:

“- Məkkəlilərə başçı (özünə vəkilin) olaraq kimi qoydun?” deyə soruşdu. O:

“- İbn Əbzən!” dedi.

Həzrət Ömər (r.a):

“- İbn Əbza kimdir?” dedi. Nafi:

“- Azad etdiyimiz kölələrdəndir.” dedi.

Həzrət Ömərin təəccübələ soruşduğu:

“- Öz yerinə azad etdiyin bir köləni qoymusun?” sualına Nafinin verdiyi cavab çox iibrətamızdır:

“- O, Allahın Kitabını oxuyur (yaşayır, tətbiq edir) və əmrlərini də yaxşı bilir.”

Bu cavaba heyran qalan Həzrət Ömər belə deyir:

Onlar Quranın qiymətini, necə oxunmasını və necə hörmət göstərilməsini şəxsən Peyğəmbərimiz (s.ə.s)-dən öyrənmişdilər. Ona görə də Qurandan fərqli şəkildə istifadə halında idilər. Quranı çox oxuyar, onu oxumadıqları və səhifələrinə baxa bilmədikləri bir günün olmasını istəməzdilər. Günlərini Quran ilə başlayar, gözlərindən şikayəti olanlara da Qurani-Kərimə baxmağı tövsiyə edərdilər.

Hansi qəlb Quranın nuru ilə daha çox aydınlanmışsa, Haqq dərgahında o qəlb daha mötəbərdir. Peyğəmbərimiz (s.ə.s) də Quran əhli olanları hər xüsusda üstün tutar, onlara layiq olduqları dəyəri verərdi.

“- Rəsulullah (s.ə.s): “Allah bu Quran ilə bir sıra insanların qiymətini yüksəldir, bəzi şəxsləri də alçaldır.” buyurmuşdu.” (Müslim, Müsafirin, 269)

Möminin və cəmiyyətin rifahi Quran və onun tətbiqatı olan Sünənənin həyatın hər mərhələsinə əks etdirilməsi ilə meydana gələr. Quran möminin daxili və zahiri dünəyясını fərəhələndirən bir nurdur. Hikmətlər, iibrətlər, dərslerlə dolu bir nəsihət və mözədir. Haqqə aparan yeganə rəhbərdir. Quranın ayələri tarixi mənbələrə işiq saçan, müəmmaları açan, dünya və axırət həyatının səadət baharını yaşadan möcüzələr ölkəsidir.

Həmçinin Qurani-Kərim bizə keçmiş zamanların, keçmiş millətlərin iibrətlə müssallarını anladaraq hikmətlər yağıdırmaqdə, istiqbalımıza aid bir çox həyatı və ictimai dərslər verməkdədir. Fani həyatda olan ruhlara nicat üfüqləri göstərən, çarəsizlərə şəfa resepti verən ilahi hikmət əczəxanasıdır.

Həmçinin Quran Rəbbimizin möcüzəvi xitabıdır. Kainatdakı əsma təcəllilərinin kələmdəki təzahürüdür. Lakin onun nuru almaq və həqiqətlərindən faydalanaq, ancaq təmiz bir qəlb ilə mərifətullahdan nəsib almış möminlərə məxsusdur.

Hansi qəlb Quranın nuru ilə daha çox aydınlanmışsa, Haqq dərgahında o qəlb daha mötəbərdir. Peyğəmbərimiz (s.ə.s) də Quran əhli olanları hər xüsusda üstün tutar,

onlara layiq olduqları dəyəri verərdi. Belə ki, Təbuk Səfərinə çıxarkən Nəccar oğullarının bayrağını Ümarə bin Həzmə vermişdi. Lakin Zeyd bin Sabiti gördükdə, bayraqı Ümarədən alaraq ona verdi. Ümarə (r.a):

“- Ya Rəsulallah! Mən nə isə səhv bir işmi gördüm, mənə hirsəndinizmi?” deyə soruşduqda Peyğəmbərimiz (s.ə.s) belə buyurdu:

“- Xeyr! Vallahi sənə hirsənmədim! Ancaq siz də Quranı üstün tutun. Zeyd Quranı səndən daha çox əzbərləyib. (Quranə Səndən daha çox aşınadır.) Burnu kəsik qaradərili kölə olsa belə, Quranı daha çox əzbərləyən (canlı Quran olan) şəxs, başqalarından üstündür!” (Vaqidi, Məğazi, Beyrut 1989, III, 1003)

Osman bin Əbil-As (r.a) belə nəql edir:

Qəbiləmizin təmsilçisi olaraq Rəsulullah (s.ə.s)-in yanına getmişdik. Yoldaşlarım arasında Quranı öyrənmə xüsusunda ən çox həvəslə olan mən idim. Bəqərə surəsini öyrəndiyim üçün onlardan daha çox Quran bilirdim. Ona görə də Rəsulullah (s.ə.s) mənə belə buyurdu:

“- Yoldaşların arasında yaşça ən kiçik olmana baxmayaraq, səni onlara əmir təyin etdim. Təmiz olmadığın müddətcə Quran toxunma!” (Heysəmi, I, 277)

Uhud döyüşündə Ənsar:

“- Ya Rəsulallah! Şəhidlərimiz çoxdur. Onları necə dəfn etməyimizi buyurursunuz?” dedikdə, Peyğəmbərimiz (s.ə.s) dərin və geniş qəbirlər qazılaraq şəhidlərin bir qəbirdə iki-iki, üç-üç dəfn edilməsini əmr etdi. Səhabələr qəbirlərə əvvəlcə hansı şəhidin qoyulacağını soruştular. Peyğəmbərimiz:

“- Ən çox Quran biləni əvvəl qoyun!” buyurdu. (Nəsai, Cənaiz, 86, 87, 90, 91)

Allah Rəsulu (s.ə.s)-in Quran əhlinə necə hörmət göstərdiyinə dair misalları artırmaq mümkündür. Biz də ümməti-Məhəmməd olaraq Qurani-Kərimi əziz tutmaq, onu göbəkdən aşağı tutmamaq məcburiyyətində olduğumuz kimi, Quranı qəlbində daşıyan, yəni canlı bir Quran olan həqiqi həfizləri və Quran əhli olanları da eləcə əziz tutmaq və başımızın tacı etmək məcburiyyətindəyik. Çünkü onlar hər iki cahanda da ilahi rəhmət səbəbidirlər.

ALLAHA YAXIN OLANLAR ƏHLİ-QURAN

Rəsulullah (s.ə.s):

“- Şübhəsiz insanlardan Allaha yaxın olanlar var!” buyurmuşdu.

Əshabi-kiram:

“- Ey Allahın Rəsulu! Onlar kimlərdi?” deyə soruşduqda, Peyğəmbərimiz (s.ə.s):

“- Onlar Quran əhlidir. Allah əhli və Allahın xas bəndələridir!” deyə cavab verdi. (İbn Məcə, *Müqəddimə*, 16)

Şübhəsiz ki, kainatın Xaliqi Allah təalaya xaxınlıqdan daha böyük bir şərəf və bəxtiyyarlıq yoxdur. Bu bəxtiyyarlıqla layiq ola bilmək Quran xadimi olmağa bağlıdır. Yəni Quranı düzgün oxumağı bilmək, onun məna iqliminə girmək, təfəkkür dərinliyinə dalıb lazımı ibrətləri alaraq onun göstərdiyi istiqamətdə getməklə mümkündür. Belə bir kamilliklə Quran əhli ola bilən möminlərə Haqq təalanın misilsiz lütf və ehsanları var.

Belə ki, Haqq dostu Mahmud Sami Ramazanoğlu (q.s) Adanada bu xüsusiyyətdə vəfat etmiş bir hafızın 30 il sonra yeni yol salınması ilə əlaqədar olaraq qəbrinin açıldığını, ancaq o şəxsin cəsədinin heç dəyişməmiş olduğunu, hətta kəfəninin belə, par-par parıl-

Quran möminin daxili və zahiri dünyasını fərəh-ləndirən bir nərdür. Hikmətlər, ibrətlər, dərslərlə dolu bir nəsihət və moizədir. Haqqə aparan yeganə rəhbərdir. Quranın ayələri tarixi mənbələrə işq saçan, müəmmalaları açan, dünya və axırət həyatının səadət baharını yaşıdan möcüzələr ölkəsidir.

dadığını şəxsən müşahidə etdiyini nəql etmişdir.

Hədisi-şərifdə buyurulduğu kimi Haqq təala həqiqi Quran əhlinin cəsədini xarab etməməyi yer üzünə vəhy etmişdir. (Bax: Deyləmi, I, 284/1112; Əli əl-Mütteqi, I, 555/2488)

Məhz Qurani-Kərim ilahi təlimatlara uyğun olaraq yaşayınların dilində və könlündə tamam başqa bir lətafət, zəriflik, incəlik, gözəllik və feyzlər təcəlli etdirdiyi kimi qəbir-də, məhşərdə və mizanda da səadət bəxş edər.

Mühyiddin Arabi (q.s) belə nəsihət edir:

“*Qurani çox oxumalı və mənasını düşürməlisən. Oxuyarkən Allahın sevdiyi bəndələrini vəsfləndirdiyi gözəl adlara diqqət et və onlarla vəsflən! Quranda qımanan, Allahın qəzzabinə uğrayanların vəsfləndiyi o mənfur sıfət və xüsusiyətləri də gör və onlardan uzaq ol!* Çünkü Allah kitabında bunları, ancaq əməl etməyin və ya uzaq olmanın üçün zikr etmişdir. Ona görə də Quran oxunduğu zaman onu yaxşı dərk etmək üçün Quranla ol!”

Yəni Qurandan lazımı feyz və ruhaniyyəti ala bilməyin üçün, onu oxuyarkən qəlbin qafil olmaması lazımdır. Quran qəlblə oxunar. Gözün vəzifəsi qəlbə bir növ eynək ola bilməkdir. İstər savadlı, istərsə savadsız bütün möminlər eyni rəhlə onündə diz çöküb Quran oxuyar, lakin hər kəs öz qəlbini səviyyəsinə görə ondan bir nəticə alar.

Haqq təala Qurani-Kərim xüsusunda qəfəltə düşənlərlə, onun feyzindən gözəl şe-

kildə istifadə edənləri belə bəyan edir:

“Sonra Kitabı bəndələrimizdən seçdiklərimizə (Məhəmməd ümmətinə) miras verdik. Onlardan kimisi özünə zülm edər (pis əməlləri yaxşı əmələrdən çox olar), kimisi mötədil (pis əməlləri ilə yaxşı əməlləri bərabər) olar, kimisi də Allahın izni ilə yaxşı işlərdə (başqalarını ötüb) irəli keçər (yaxşı əməlləri pis əmələrindən çox olar). Bu (Kitaba varis olmaq) böyük lütfdür!” (əl-Fatir, 32)

Yəni insanların kimisi Quran tilavət etdiyi halda oxuduqları bölgazından aşağı enməz, qəlbində əksini tapmaz və əməllerinə sirayət etməz. Beləliklə də nəfsinə zülm edər, ən böyük neməti hədər edər. Kimi orta yoldadır, gah əməl edər, gah tərk edər. Kimisi də Quranın feyz və ruhaniyyətilə xeyirdə məsafə qət edər.

Qurandan layiqincə feyziyab ola bilmək üçün bədəni təmizlik qədər qəlbini təmizliyə də riayət edilməlidir. Əks təqdirdə qəlbini xəstəliklər insanın Quranla düzgün bir şəkildə yaxınlıq etməsinə mane olar. Ona görə də Həzrət Osman (r.a):

“Əgər könüllər mənəvi kirlərdən (nəfsani müsibətlərdən və qəlbini xəstəliklərdən) təmiz olsayıdı, Quranın zövqünə əsla doymazdı.” - buyurmuşdur.

Haqq dostu Mövlana həzrətləri də belə deyir:

“Quranın mənasını, ancaq arzu və istəklərini oda atıb kül etmiş, beləcə Quranın qar-

şısında əriyib qurban olmuş və ruhu Quran kəsilmiş kimsələr anlayar.”

Yəni Qurani-Kərim öz sirlərini qatılıqdan uzaq və nuraniliyə bürünmüş bir qəlbə bəyan edər. Bu səbəbdən təqva ölçülərilə zərifləşmiş qəlbə Qurana yönəlmək lazımdır. Çünkü Haqq təala:

“...Allahdan qorxun! Allah (ehtiyacınız olan şeyləri) sizə öyrədir!..” (əl-Bəqərə, 282) -buyurur.

Unutmamaq lazımdır ki, Qurani-Kərim bir faninin əsəri deyil, Kainatın Xaliquının bəndələrini dünya və axırət səadətinə çatdırmaq üçün lütf etdiyi hidayət rəhbəridir. Ona görə də Qurani-Kərimdən layiqilə istifadə etmək üçün Mushafi-Şərifin qapağı hörmət, təzim və ədəb duyğuları ilə açımlı, insanlara Rəhman olan Haqq təalanın öyrətdiyi şüurla və sanki yeni nazıl olur düşüncəsi içində şövqlə oxunmalıdır.

ALLAH İLƏ DANIŞIRMIŞ KİMİ

Qurani-Kərim bəşəriyyət üçün Rəhma-ni sədaları eşitməyin, ilahi əsintini ruhunda hiss etməyin və hələ bu dünyada ikən Allah ilə səhbət etməyin ən feyzli yoludur. Təfəkkür, tərtıl və ədəbələ Quran oxumaq Allah ilə danışmaq kimidir. Peyğəmbərimiz (s.ə.s) bu haqda belə buyurmuşdur:

“Sizdən biri Rəbbi ilə münacat və mü-kaliməni (Ona yalvarıb Onunla danışmağı) sevərsə, qəlbini rahatlıqla Quran oxusun.” (Suyuti, I, 13/360)

Qurandan layiqilə istifadə edə bilmək üçün ona ürək açmaq lazımdır. Əks halda bərəketli yaz yağışlarının yağdığını qayalara heç bir faydası olmadığı kimi, istifadə qapıları bağlanmış qəlblərə də Qurandan bir fayda hasil olmaz. Əksinə Quran belə kim-sələrin ziyan və zəlalətini daha da artırar. Çünkü Quranın rəhməti və hidayət ilə tanış

“Möminlər yalnız o kəslərdir ki, Allah adı çəkiləndə (Onun heybət və əzəmətindən) ürəkləri qorxudan titrəyər, Allahın ayələri oxunduğu zaman həmin ayələr onların imanlarını daha da artırar, onlar ancaq öz Rəbbinə təvəkkül edər.”
(əl-Ənfal, 2)

olmayanlar, büyük bir xüsranaya düşer olarlar. Belə ki, tabiun nəslinin məşhur müfəssirlərindən Qatadə deyir ki:

“- Qurani-Kərim oxuyanlar ya qazanc əldə edərlər, ya da zərər. Ayeyi-kərimədə belə buyurulur:

“Biz Qurandan möminlər üçün şəfa və mərhəmət olan ayələr nazil edirik. O, zalimlərin (kafirlərin) ancaq ziyanını artırır.” (əl-İsra, 82)

Ona görə də Quran oxunarkən ona qarşı kor və kar davranmamaq lazımdır. Quranın ruhaniyyətindən nəsib alan Haqq dostlarının halını ayeyi-kərimə belə izah edir:

“Möminlər yalnız o kəslərdir ki, Allah adı çəkiləndə (Onun heybət və əzəmətindən) ürəkləri qorxudan titrəyər, Allahın ayələri oxunduğu zaman həmin ayələr onların imanlarını daha da artırıar, onlar ancaq öz Rəbbinə təvəkkül edər.” (əl-Ənfal, 2)

Ümmətinin Qurani-Kərim ilə necə və nə cür maraqlandığının və özünün bu xüsusda sorğu-suala çəkiləcəyi təlaşı içinde olan Peyğəmbərimiz (s.ə.s) buna görə ən çox Quran tələbələri olan əshabi-süffə ilə məşğul olurdu. Aclıq və yoxsulluq zamanlarında belə, qarnına daş bağlayıb onlara Quran öyrədirdi.

Abdullah bin Məsud (r.a) əshabi-süffə tələbəsi idi. Orada Rəsulullah (s.ə.s)-in yanında yetişmişdi. Deyərdi ki:

“Bizə Allah Rəsulundan elə hallar əks etdi ki, bağımızdan keçən logmaların zikrini duyurduq.” (Buxari, Mənaqib, 25)

Peyğəmbərimiz (s.ə.s)-in Quranı təlim etmə xüsusundakı səylərini nümunə götürən səhabə nəсли də Mədinəni Quran ustadları ilə doldurmuşdu.

QURANA QARŞI MƏSULİYYƏTLƏRİMİZ

Qurani-Kərim Allah təala tərəfindən göndərilən dörd səmavi kitabın sonuncusudur. Rəbbimizin bəşəriyyətə son çağrıması və son mesajıdır. Haqq təala göndərdiyi kitablardan yalnız Qurani-Kərimi qiyamətə qədər qoruyaçağını söz vermişdir. Ona

görə də bir hərfi belə, dəyişmədən əslini qoruyan yeganə ilahi kitab Qurani-Kərimdir. Bu mənada bizim əsl məsələmiz Haqq təalanın bu əhdinə nə qədər səbəb ola bildiyimizdir. Halımızı gözdən keçirməliyik:

Qurani-Kərim ilə nə qədər ünsiyyətdəyik? Onu nə qədər duyğu dərinliyi içinde oxuya bilirik? Peyğəmbərimizin və əshabının Qurani-Kərim qarşısında duyduğu həyəcanı nə qədər hiss edə bilirik?

Qurani-Kərimi həyatımızın hər mərhəlesinə əks etdirə bilirikmi? Ailə həyatında, qonşuluq və qul haqlarında, ticarət həyatında onu nə qədər özümüzə ölçü edirik? Özümüzü dövrün və cəmiyyətin gedisətindən nə qədər məsul görüruk?

Uşaqlarımıza əsas təhsil olan Allah təaləni tanıma təhsilini verə bilirikmi? Quranı könüllərə daşıma, onunla istiqamətləri düzəltmə xüsusunda nə qədər səy göstəririk?

Unutmayaq ki, iki cahan səadəti, ilahi bir əmanət olan övladlarımızı Quran mədəniyyətindən nəsibləndirməklə mümkündür. Ən mərhəmətli valideyn övladını Quran tərbiyəsi ilə əsl istiqbal olan axirətə hazırlayan ata-analardır. İnsanın övladına verə biləcəyi ən böyük hədiyyə gözəl bir tərbiyədir.

Quranın sonsuz məna kövsərindən özü dadmadığı üçün övladına da daddırmayan ata-analar böyük bir vəbal altındadırlar. Çünkü mənəvi təhsil xüsusunda cahil qalan, Quran və Sünənin ruhaniyyəti ilə tərbiyə edilməyən övladlar qiyamət günü ata-analarından şikayətçi olacaqlar.

Quran öyrənmək üçün xüsusən yay tətilləri çox yaxşı fürsətdir. Övladlarımıizi Quranın məhrum etməmək üçün əlimizdən gəldiyi qədər səy göstərməliyik.

Övladlarını Quranın feyz və ruhaniyyəti içinde tərbiyə edərək Quranın və Rəsulullah (s.ə.s)-in şəfaətinə nail edən valideyn necə də xoşbəxtidir!..

Rəbbimiz Qurandan nəsibəz qalmaq səbəbilə xarabalığa dönen qatı qəblərin ağır yükünü daşımaqdan bizi mühafizə etsin. Bizi Quranın şəfa, hidayət və rəhmətilə qovuşub fərəhlə ilahi vüslətə doğru tələsən bəndələrindən etsin!..

Amin!

Reportaj

Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültəsi müəllimi

Prof. Dr. Mustafa Aşkar:

BƏŞƏRİYYƏTİN NİCATI MƏNƏVİ TƏRBİYƏDƏDİR

Təsəvvüf elminin digər islami elmlərlə birbaşa əlaqəsi var. Bundan başqa təsəvvüfün mərkəzində insan olduğu üçün digər bütün elmləri də bilmək lazımdır. Ona görə də təsəvvüf elmi ilə məşğul olan bir şəxs müasir psixologiya elmindən, bəşəri nizamlardan xəbərdar olmalıdır. Çünkü təsəvvüfün əsas qayəsi insanı kamillik mərtəbəsinə ucaltmaqdır.

İrfan: - Qısaca olaraq özünüz haqda oxuculara məlumat verərdiniz.

Prof. Dr. Mustafa Aşkar: - Əslində Yunusun dediyi kimi “Ətə, sümüyə büründüm, Yunus deyə göründüm.” –desək ən doğrunu söyləmiş olarıq. 1963-cü ildə Konyanın Karapınar ilçəsində dünyaya gelmişəm. Orta məktəbi (imamxətibi) də orada oxudum. 1982-ci ildə Ortadoğu Texnik Universitetinin Kimya Mühəndisliyi fakültəsinə qəbul oldum. Bir il

ingilis dilində hazırlıq oxuduqdan sonra oradan ayrıldım. Ancaq sonradan həyatım boyu o birillik təhsilimin çox faydasını gördüm. Sonra öz istəyim və həvəsimlə Ankara Universitetinin İlahiyat fakültəsinə qəbul oldum. 1989- cu ildə oradan məzun oldum. Həmin il İslam fəlsəfəsindən “Osmanlı Dövlətinin ilk şeyxülislami Molla Fənarinin həyatında Vəhdəti-Vücud anlayışı” adlı elmi işimlə magistr elmi dərəcəsi aldım. Bundan

sonra Niyazi Misri haqqında elmi işlə doktorluq dərəcəsi aldım. 1994- cü ildə ərəb dilimi təkmilləşdirmək üçün 1 il Qahirədə qaldım. 2000-ci ildən bəri Türkiyə Yazarlar Birliyində Məsnəvi dərslərini tədris edirəm. 2003-cü ildən etibarən fars dilini öyrənmək üçün bir müddətlik İrana getdim. Hal-hazırda Ankara Universiteti İlahiyyat Fakültəsinin Təsəvvüf Kafedrasında dərs deyirəm. 4 övladım var.

İrfan: - *Hocam, təsəvvüf bəşəriyyətin çatmaq istədiyi ideal bir həyat tərzidir. Müasir cəmiyyətdə insanların maddi baxımdan qane olmaları üçün təsəvvüfün hansı təsiri var?*

Prof. Dr. Mustafa Aşkar: - İlk növbədə qeyd edim ki, islami elmləri Kəlam, Fiqh, Hədis, Təfsir, Təsəvvüf formalasdır. Ancaq Təsəvvüfün diğər islami elmlərdən fərqi odur ki, onun əməli yönü var. Yəni insan hər hansı elmi öyrənər, beynində onu mənimseyər, ancaq yaşamadığı zaman, zövq halına gətirmədiyi zaman bir sıxıntı yaşayar. Öyrəndiklərinin dadını ala bilməz. Belə demək mümkündürsə, bütün bu islami elmlərin yaşandığı, mənimsəndiyi və əməli həyatda tətbiq edildiyi sahə təsəvvüfdür. Təsəvvüf elminin diğər islami elmlərlə birbaşa əlaqəsi var. Bundan başqa təsəvvüfün mərkəzində insan olduğu üçün digər bütün elmləri də bilmək lazımdır. Ona görə də təsəvvüf elmi ilə məşğul olan bir şəxs müasir psixologiya elmindən, bəşəri nizamlardan xəbərdar

olmalıdır. Çünkü təsəvvüfün əsas qayəsi insani kamillik mərtəbəsinə ucaltmaqdır. Bu mənada təsəvvüf çoxşaxəli bir sahədir.

Bu gün, bəşəriyyət təsəvvüfə keçmiş dəkindən daha çox möhtacdır. Çünkü bu gün materialist fəlsəfənin təsiri ilə dün-yəviləşən, dindən qopmağa yönələn bir insan var və gündəlik həyat daha çox qarmaqarışıqdır. İnsanı Yaradıcısından uzaqlaşdırır. Ona görə də təsəvvüfi həyat bəşəriyyət üçün təcili yardımə bənzəyir. Təsəvvüf mənəvi həyatdır. Buna nail olmağın yolu da təsəvvüfi yola girməkdir. Əslində təsəvvüf seçimə bağlı bir həyat tərzidir, məcburi deyil. Lakin Quranın özəyi, müsəlmanın yaşayış tərzi də təsəvvüfü təmsil edir. Bütün bunlara əsasən deyə bilərəm ki, bu gün təsəvvüfə olan ehtiyac açıq-aşkar göz qabağındadır.

İrfan: - *Mustafa bəy, dediklərinizdən belə başa düşə bilərik mi ki, təsəvvüfi həyat daha çox xarakterlə bağlıdır? Hər kəs dediyiniz mənada bu təsəvvüfi həyatı yaşaya bilərmi?*

Prof. Dr. Mustafa Aşkar: - Sualınızda həqiqət var. Ancaq unutmamaq lazımdır ki, hər insanda bir rassional yön var, bir də irrassional dediyimiz metafizik yön var, yəni mistik yön. Bu, şəxsdən şəxse dəyişən bir şeydir. Kimdəsə yüzdə bir mistisizm var, kimdəsə yüzdə 99 rassional yön var. Kimi də bunun tam əksidir. Ancaq hər insanda mütləq bir mistik yön var. Məsələn hər insan röya görür, ruhla əlaqəli suallar soruşur və s. Bu mənada

Sührəverdi təsəvvüf haqda belə deyir: “Təsəvvüf, sözün qurtardığı yerdə başlayar.” Bu gün də müasir elmdə tərbiyə metodu olaraq “bədən dili”ndən istifadə edirlər. Bir insanla tanışlıq əsnasında birinin digərinə təsir etməsi ilk üç saniyədə baş verir. Sevgi ilə, hörmətlə qarşı tərəfə enerji göndərə bilirsinizsə orada mehribanlıq başlayır.

verdiyiniz sual doğrudur. Unutmamalıñ ki, Allaha gedən yollar müxtəlifdir. Təsəvvüf də bu yollardan biridir. Ancaq təsəvvüfun digər yollardan fərqi odur ki, təsəvvüf insana kamillik yolunda daha sürətli və nizamlı şəkildə məsafə qət etməyə xidmət edir. Belə ki, kamil insan olmaq üçün bir yol varsa, o yolda bir rəhbərə, bələdçiyyə ehtiyac var. Təbiidir ki, hər yolda müəyyən maneələr ola bilər. Ona görə də bu yoldan daha əvvəlcədən keçmiş bir şəxs bələdçilik etməlidir. Məhz bu mənada da təsəvvüfdəki mürşidə, rəhbərə ehtiyac yaranır. Dinimizdə də bizim mürşidiımız Qurani-Kərimdir, Peyğəmbərimizdir. Ancaq günlük həyatda da Peyğəmbərimizin "üsveyi-həsənnə"ini, yəni ən gözəl nümunəvi davranışlarını canlı görmək bir ehtiyacdır. Çünkü insan psixologiyasında bir rəhbəri canlı görmək istəyi var. Bu mənada təsəvvüf bu ehtiyacı qarşılıyır.

İrfan: - Əlbəttə, təsəvvüf ilk növbədə insanın daxili aləminin ehya ilə əlaqəli bir sahədir və əsas olaraq insanı hədəf alır. Ancaq təsəvvüf fəndləri ehya etməklə yanaşı eyni zamanda bütün cəmiyyəti də ehya edir. Bu haqda qısaca nə deyərdiniz?

Prof. Dr. Mustafa Aşkar: - Bu gün

Qərbdə, Avropada insanı tərbiyələndirmək və şəxsiyyət formalasdırmağa yönəlik addımlar atılır. Təsəvvüfdə sufi adlanan kəslər əsrlərdən bəri insan yetişdirmişlər. Hətta çox maraqlıdır, təsəvvüfdə digər elmlərə nəzərən bir o qədər də yazılı kitablar yoxdur. Nə üçün? Çünkü təsəvvüfcülər daha çox insan yetişdirməyə diqqət etmişlər. Məsələn, Hacı Bayram Vəli bir çox tələbələri ile yanaşı Akşemseddini yetişdirir ki, o tələbə bir çağın dəyişimini edir. Bugünkü mürşidlər də elədir. Mürşid birbaşa insan yetişdirir. Bu gün kitablar da insan üçün yazılır. Qurani-Kərim də insan üçündür. Bu baxımdan islamın geniş yayılmasında təsəvvüfun müstəsna rolü var. Bunu digər elm adamlarının etirafları da göstərir. Məsələn Məhəmməd Həmidullah: "Mən Parisdə təxminən 50 il qaldım. Bizim vəsiləmizlə islam dinini qəbul edənlər çox azdır. Ancaq bir dərviş gəlir, onun ətrafında bir sıra hallar baş verir və çoxlarına təsir edir. Beləcə insanlar müsəlman olurlar." Buna görə islamda qəlb diriliyi çox əhəmiyyətlidir. Qəlb diridirsə, sözə ehtiyac yoxdur. Hətta Sührəverdi təsəvvüf haqda belə deyir: "Təsəvvüf, sözün qurtardığı yerdə başla-

Həzrət Əli (r.a)-ın gözəl bir sözü var. Deyir ki, “İnsanları haqqaya görə ölçün, haqqı insanlara görə ölçməyin.” Yəni bugünkü insanına baxıb islam budur demək nə qədər səhvdirse, bu günün dərvişinə baxaraq da təsəvvüf budur demək səhvdir. Çünkü təsəvvüfün orijinal qaynaqlarına baxdığımız zaman “Quran və sünəni yaşamaq” kimi tərif edildiyini görəcəyik.

---

yar.” Bu gün də müasir elmdə tərbiyə metodu olaraq “bədən dili”ndən istifadə edirlər. Bir insanla tanışlıq əsnasında birinin digərinə təsir etməsi ilk üç saniyədə baş verir. Sevgi ilə, hörmətlə qarşı tərəfə enerji göndərə bilirsınızsə orada mehribanlıq başlayır. Burada Allah təalanın “Salehlərlə bərabər olun.” ayəsi daha aydın başa düşülür.

Mən Azərbaycana gəlməklə özümü xoşbəxt sayıram. Mənim doktorluq dissertasiyam Niyazi Misridir. Onun silsiləsində - Xəlvətilikdə Piri-sani olaraq tanınan Yəhya Şirvani həzrətlərinin qəbri də məhz Bakıdadır. Bu gün onun qəbrini ziyarət etdik. Tarixə nəzər saldıqda görürük ki, islam Anadoluya bu torpaqlardan yayılmışdır. Azərbaycanlı mənəviyyat ərənlərinin Anadolunun islamlaşmasında çox böyük rolü olmuşdur. Azərbaycanın bir üstün cəhəti də, bu torpaqların çox erkən dövrlərdə islamla tanış olmasıdır. Ona görə də əslində bu torpaqlar irfan üçün, təsəvvüf üçün, könül aləmi üçün daha uyğundur. Tarixdə hər zaman böyük sufilər Azərbaycan torpaqlarından çıxmışdır. Bu torpaqlarda şeir-sənət də çoxdur. Tək Füzuli belə, Azərbaycan xalqının elmə-irfana, şeirə-sənətə nə qədər böyük dühalar verdiyini göstərməyə kifayətdir.

İrfan: - Müasir dövrda “fərdi inkişaf” mövzusu çox məşhur oldu. Sizin də ifadə etdiyiniz kimi əslində təsəvvüf də insan şəxsiyyətini inkişaf etdirən, insanı kamil-

lik mərtəbəsinə ucaldan bir sahədir. Yəni təsəvvüf eyni zamanda bugünkü “fərdi inkişaf”dır. Ancaq bu təsəvvüf deyəndə daha çox dini bir bir elm sahəsi yada düşdüyü üçün bəzi insanlarda bu söz əks təsir yaradır. Eyni insanlar “fərdi inkişaf” üçün bir sıra əziyyatlara qatlaşmağa hazırlırlar. Bu mənada xüsusilə gənc nəslə nələri tövsiyə edərdiniz. Bugünkü gəncliyin daha çox nələrə diqqət etməsi, nələr oxuması lazımdır?

Prof. Dr. Mustafa Aşkar: - Söhbət müsəlman gənclikdən gedirən oxumalı olduğumuz ilk kitab təbii ki, Quran-Kərimidir. Ona görə Quran-Kərimi çox oxumaq, onu anlamağa çalışmaq lazımdır. Əslində “fərdi inkişaf” kursları islam mədəniyyətində olan şeyləri anlatmaqdadır. İslamda təbəssüm etmək var. “Fərdi inkişafda” isə yalnız texnik qavramlar var. Ancaq təəssüflər olsun ki, biz öz məhsulumuzu sata bilmirik. Bizim ən böyük problemimiz budur. Əslində “fərdi inkişaf” kurslarında toxunulan mövzular Peyğəmbərimizin günlük həyatdakı bədən dili, jest və mimikaları, zərafatları, təbliğ tərzi ilə eyni şeydir. Ancaq biz onları ortaya çıxarıb yeni nəslə müasir dillə təqdim edə bilməmişik. Biz xəzinənin üstündə otururuq, ancaq bundan xəbərimiz yoxdur.

İrfan: - Sizin anlatdıqlarınız çox gözəl şeylərdir. Ancaq bunun əksini söyləyənlər də var. Yəni təsəvvüfün əleyhinə müəyyən tənqid fikirlər səslənir. Məsələn mürid-

mürşid əlaqələri və s. Və ya "Quran və sünna varsa, əlavə şeylərə nə lüzum var?" - kimi. Oxucularımıza bu mənada nələr söyləyərdiniz.

Prof. Dr. Mustafa Aşkar: - Bəli. Dediiniz məsələ günümüzdə bir problem olaraq mövcuddur. Ancaq bütün bunlar, yalnız bugünə xas olan tənqidi fikirlərdir. Tarixə baxduğumuz zaman elm adamları ilə təkyələrin paralel fəaliyyət göstərdiyini görürük. Və ya belə deyək: təsəvvüfdəki ən məşhur sufilərin hamısı əvvəlcə müəllim olmuşlar. Məsələn, Yəhya Şirvani, Mövlana Cəlaləddin Rumi, Hacı Bayram Vəli bugünkü deyimlə bir professor idilər. Yəni təsəvvüf dediyimiz bu zövq avamdan çox elm adamının işidir. Yalnız bu gün bu gerçek tərsinə çevrilmiş, daha çox xalqa sirayət etmişdir. Beləliklə də elm adamları təsəvvüfdən kənardə qaldığı üçün xalqın əsik bilikləri ilə müəyyən səhv'lərə yol verilmişdir. Savadsızlıqdan qaynaqlanan bir sıra yaşayış tərzi də təəssüf ki, təsəvvüf zənn edilir. Həzrət Əli (r.a)-in gözəl bir sözü var. Deyir ki, "İnsanları haqqə görə ölçün, haqqı insanlara görə ölçməyin." Yəni bu günün insanına baxıb islam budur demək nə qədər səhvdir, bugünün dərvişinə baxaraq da təsəvvüf budur demək səhvdir. Çünkü təsəvvüfun orijinal qaynaqlarına baxdığımız zaman "Quran və sünəni yaşamaq" kimi tərif edildiyini görəcəyik. Yəni təsəvvüf islamdan kənar bir yaşayış deyil. Necə ki, təfsir Qurani-Kərimin məali, yozumu ilə əlaqəli bir elmin adıdır, kəlam Allahın sifətləri ilə əlaqəli bir elmin adıdır, islamın mənəvi tərəfi ilə əlaqəli elmin də adı təsəvvüfdür.

İrfan: - Vaxtinizi ayıraq belə əhəmiyyətli mörvzularda oxuculara məlumat verdiyiniz üçün təşəkkür edirik!

LOĞMAN (Ə.S)-IN OĞLUNA NƏSİHƏTİ

"(Loğman öyünd-nəsihatinə davam edərək) dedi:

"Oğlum, (dünyada gördüğün hər hansı yaxşı, yaxud pis iş) bir xardal dənəsi ağırlığında olsa da, bir qayanın (daşın) içində, yaxud göylərdə və ya yerin təkində olsa da, Allah onu (qiymət günü) ortaya gətirər (onun haqq-hesabını çekər). Həqiqətən, Allah lətifdir (bütün incə, nazik işləri biləndir; lütfkardır), (hər şeydən) xəbərdardır!"

Oğlum! Namaz qıl, (insanlara) yaxşı işlər görməyi əmr et, pis işləri qadağan elə. (Bu yolda) sənə üz verəcək müsibətlərə döz. Həqiqətən, bu (dediklərim) vacib əməllərdəndir! Adamlardan təkəbbürə üz çevirmə, yer üzündə lovğa-lovğa gəzib dolanma. Həqiqətən, Allah heç bir özündən razını, lovğalanıb fəxr edəni sevməz!

Yerişində müvəzinət gözlə (nə çox yeyin, nə də çox asta get) və (danışanda) səsini qaldırma. Çünkü ən çirkin səs uzunqulaq səsidir!" (Loğman 16-19)

Bax Qurana, pürr haqqı bəyan möcüzələr var
Dərk eylə bütün qüdrətini, Rəbbinə yalvar
Rəbbin ki, Hira vəhyini lütfetdi bizimcün
Bir Qul ki, bütün ömrünü sərf etdi bizimcün
Cəbrail o gün endi səmadan: "oxu¹, ey Qul"
Yoxdur xəbərin, bağlıdır elmin çoxu, ey Qul
Rəbbin ki, Kərəm sahibidir, öyrədəcəkdir
İşlət qələmin, möcüzələr göstərəcəkdir
Dərk eylə, **nədən xəlq eləyib²**, olmusan adəm
Bir nutfə ki, görsən onu diksinməli bir dəm
Ət parçasıdır, təqdir olunmuş günü gözlər,
Rəbbin ona ruh verməsə, elmin ona neylər?
Qaldır başını, göylərə bax, **varmı bir əngəl³**,
Quran ki, enib bizlərə on dörd əsr əvvəl
Qərbin mütfəkkirləri çox fərqli bilirdi,
Ya sonsuz olar, ya da ki, bir kürrə deyirdi,
Lakin uca Quran eləyib gerçəyi aşkar,
Göylərdə də qüdrət əsəri möcüzələr var,
Bil ki, bu **səma aləmi hər an böyüyürmüş⁴**,
Elmin yolu tədqiq eləmiş, gerçəyi görmüş
Bax bir günəşə, səncə o sabitmi, gedirmi,
Sabit deyəcəksən, bəs elm təsdiq edirmi?
Quran bizə bildirdi **günəş, ay da axar tək⁵**,
Təqdir olunan mənzilə hey yol gedə, gerçək
Dənizlər ki, qovuşmuş⁶ suları, amma qarışmaz,
Bir pərdə qoyulmuş araya, həddini aşmaz,
Bil, sureyi-Rəhmanda bu gerçək yer alarkən,
Qərb elmi üçün bənzəri yox kəşf idi, erkən
Yağmur ki, enir hər yerə bir miqdarı varmı?
Torpaq onu ləngitməsə sellər durularmı?
Rəbbin dedi **yağmurlara bir ölçü qoyulmuş⁷**,
Olmazsa onun ölçüsü dünyamı qalarmış?!
Aç Quranı hər elmə gedən yolları kəşf et,
Bir çüy kimi **sancılmış olan dağları⁸** seyret

Bil sureyi-Loğman və Nəbə, sırrı açıqlar,
Elminmi yerin altınə enmiş o zamanlar
Aç Yasini **hər şeydəki cütlük'ləri⁹** öyrən,
Varmiydı bunun bənzəri, Quran deməmişkən,
Həm heyvanı, həm bitkisi, hər növdəki cütlük,
Quranda tapıb əksini, yox elm ilə zidlik
Heç sən düşünürsənmi bu torpaqda nələr var,
Bitməz və tükənməz neçə cür xariqələr var,
Kim əql eləyər söylə **dəmir göydən enibmiş¹⁰**,
Alımləri mat qoydu və Quran dedi: enmiş
Aç əllərini, Rəbbinə yalvardan əvvəl,
Bir bax əlinin izlərinə, gör nə mükəmməl,
Qüdrətlə bəyan etdi bütün izləri bir-bir,
Barmaq izi¹¹ daxıl, yenidən xəlq edəcəkdir
Bax Qurana, hər elmə dəyər möcüzələr var,
Dərk eylə onun hikmətini, Rəbbinə yalvar
Rəbbin ki, Hira vəhyini lütfetdi bizimcün,
Bir bənzəri yox sərvət olan Quranı verdi
Bir Qul ki, bütün ömrünü sərfetdi bizimcün,
Sultanlar onun namına sultanhığa erdi.

1 – əl-Aləq surəsi, ayə 1

2 – əl-Aləq surəsi, ayə 2

3 – əl-Mülk surəsi, ayə 3-4

4 – əz-Zariyat surəsi, ayə 47

5 – Yasin surəsi, ayə 38-39

6 – ər-Rəhman surəsi, ayə 19-20

7 – əz-Zuxruf surəsi, ayə 11

8 – ən-Nəbə surəsi, ayə 6-7; Loğman surəsi, ayə 10

9 – Yasin surəsi, ayə 36

10 – əl-Hədidi surəsi, ayə 25

11 – əl-Qiyamə surəsi, ayə 4

MÖMİN OL, ARI KİMİ OL!

Allah təala peygəmbərlərə ilahi təlimatlarını vəhy edib ona uyğun davranmalarını və bunu insanlara təbliğ etmələrini istədiyi, peygəmbərlərin də Allahın bu əmrinə etirazsız və qeyd-şərtsiz itaət etdikləri kimi, yaratdığı məxluqata da kainatdakı nizam baxımından üzərinə düşən vəzifələrini yerinə yetirmələrini vəhy etmişdir. Bunlardan biri də Qurani-Kərimdə yer alan bal arısıdır ki, Haqq təala ona da vəhy etdiyini bəyan edir:

"Rəbbin bal arısına belə vəhy (təlqin) etdi: "Dağlarda, ağaclarда və (insanların) qurduqları çardaqlarda (evlərin damında, üzümlüklərdə) özünə evlər tik (pətəklər sal); Sonra bütün meyvələrdən yə və Rəbbinin sənə göstərdiyi yolla rahat (asanlıqla) get! (Və ya: "Rəbbinin yollarını itaətlə tut!") (O arıların) qarınlarından insanlar üçün şəfa olan müxtəlif rəngli (ağ, sarı, qırmızı) bal çıxar. Şübhəsiz ki, bunda düşünüb dərk edənlər üçün bir ibrət vardır!" (ən-Nəhl, 68-69)

Bu elə bir vəhyidir ki, Rəbbi nə buyursa qeyd-şərtsiz itaət edər. İlk önce dağlarda, ağaclarда və evlərin damında bal düzəldəcək pətəkləri inşa edər. Diqqəti cəlb edən

xüsus budur ki, arı içində bal yiğacığı pətəkləri bərabər şəkildə altıbucaqlı formada düzəldər. Bir-biri ilə eyni olan bu gözçüklər o qədər mükəmməldir ki, insanların bunu xətkeşsiz, pərgarsız düzəltməsi mümkün deyil. Əgər onlar altıbucaqlı yox üçbucaq, beşbucaq, yeddibucaq kimi başqa həndəsi figur şəklində olsaydı, gözçüklərdə işə yaramayan boşluqlar qalardı. Yalnız altıbucaqlı olduğu zaman gözçüklər arasında heç bir boşluq qalmır. Məhz arı ilahi elm və qüdrətin sövqü ilə ən uyğun olanı seçib düzəldir.

Həmçinin arı Rəbbinin əmri ilə her cür çiçəkli bitkilərə və ağaclarla qonar, onların özəyindən qidalanar. Sonra o çiçəklərdən topladığını pətəyinə bal olaraq gətirər. Arılar bal istehsal edərkən öz aralarında çox maraqlı bir sistem qururlar. Bu sistemin bəzi xüsusiyyətləri öyrənilmişdir. Məsələn, arılar arasında bir başçı var. Aralarında ən böyük olan başçı arı digərlərinə hökm edər. Bütün arılar uçarkən və qonarkən başçıya tabe olarlar. Həmçinin arılar yuvadan cəm halda gedərlər. Ariçilar arıları əvvəlki yuvalarına qaytarmaq üçün dəf çalar, çığırıb-bağırar, ilahilər oxuyarlar.

Bu səslərə, nəğmələrə uyan arılar əvvəlki yuvalarına qayıda bilərlər. Son tədqiqatlar nəticəsində arıların əsasən günəşin istiqamətindən istifadə edərək yönələrini nizamladıqları, eləcə də küləyin əsmə istiqaməti və dünyadan cazibə qüvvəsi kimi başqa imkanlardan faydalandıqları da təsbit edilmişdir. Bundan başqa arılar pətək üzərində dairəvi və ya səkkizvari uçuşaraq bir-birilərinə yolu tərif edər, çiçəklərin olduqları yerlər haqqında məlumat verər, bu məlumatları alan digər arılar bilmədikləri çiçək sahələrini asanlıqla tapar, geri qayıdıqları zaman da “arı xətti” deyilən ən qısa yoldan istifadə edərlər.

Arıdan çıxan bal qırmızı, ağ, sarı, qatı və ya duru formalarda, müxtəlif rəng və şəkildə olur. Bu isə daha çox arının yaşadığı bölgəyə, topladığı çiçəklərin xüsusiyyətlərinə görə dəyişir. Bal insan sağlamlığına çox faydalı və şəfaverici bir qidadir. Balın vücudunda şəfa verdiyini tibb təsdiq etmişdir. Rəsulullah (s.ə.s)-in bu haqda tövsiyələrindən bir belədir:

“Sizə bu iki şəfa qaynağını tövsiyə edirəm: Bal və Quran.” (İbn Məcə, Tibb, 7)

Bir adam Həzrət Əlinin yanına gələrək hafızəsindən şikayət etdi. Həzrət Əli (r.a) ona:

“- Ailən var?” dedi. O da:

“- Bəli!” deyə cavab verdi. Bundan sonra Həzrət Əli (r.a) ona belə tövsiyə etdi:

“- Xanımına de ki, könül rızası ilə məhrindən sənə iki dirhəm versin. Onunla süd və bal al. Yağış suyu ilə şərbət düzəlt. Onu acqarına iç. Ümüdvaram ki, hafızən qüvvətlənəcək.”

“Mömin arı kimidir, şirin yeyər və gördüyü iş də şirin olar. Onların oxşar cəhətləri var: Arının məharəti - anlayışı, zərərinin az, faydasının çox olması, pisliklərdən uzaq olması, yediyinin təmiz olması, başqasının qazandığından yeməməsi və əmrə itaət etməsidir. Arını işindən yayındıran afətlər var. Bunlar qaranlıq, havanın buludlu olması, külək, duman, su və oddur. Mömin də belədir: Onu da bəzi afətlər işindən yayındır. Bunlar isə qəflət zülməti, tərəddüd və şübhə buludu, fitnə küləyi, haram dumanı, daşqınlıq suyu, kədər və üzüntü odudur.” (Ruhul-Bəyan, V, 65)

Həzrət Əlinin bu sözü haqda Həsən bin Fəzldən soruşulduqda, belə cavab verdi:

“O, bunu Allah təalanın bu ayələrinə istinadən demişdir: Qurani-Kərimdə su haqda “Biz göydən bərəkətli su endirdik” (Qaf, 9), süd haqda “Biz onların qarınlarındakı qanla ifrazat arasında olan təmiz südü sizə içirdirik. O, içənlərin boğazından rahat keçər.” (Ən-Nəhl, 66), bal haqqında: “(O arıların) qarınlarından insanlar üçün şəfa olan müxtəlif rəngli (ağ, sarı, qırmızı) bal çıxar.” (Ən-Nəhl, 69), mehir haqqında da: “Onu halal olaraq, nuşcanlıqla yeyin!” (Ən-Nisə, 4) buyurlur. Dolayısı ilə bərəkət, şəfa, boğazdan asanlıqla keçmə və xalis olma kimi vəsflər bir şeydə toplandığı zaman onun faydalı olmasında təəccüb edəcək bir şey yoxdur.” (Ruhul-Bəyan, V, 65-66)

İmam Məhəmməd bin Əli Tirmizi (q.s) belə deyir:

“Bal insan üçün şəfa olmuşdur. Çünkü arı itaət edərək Allaha boyun əydi, öz şəhvətini tərk edərək dadlı, acı, sevilən və bəyənilməyən bütün meyvələrdən yedi. O, Allahın əmrinə boyun əydiyi üçün yediklərinin hamısı Allah üçün oldu və xəstəliklərə şəfa halına gəldi. Məhz bəndə də bunun kimi Allaha qarşı itaətkar olar və öz arzu-istəklərini tərk edərsə, sözü xəstə qəlblərə şəfa olar.”

İmam Qüseyri (r.əleyh) möminlə arı arasında oxşarlığı belə izah edir:

“Allah öz sūnnəsini hər dəyərli şeyi xor görürlən bir şeydə gizləməklə icra etmişdir. İpəyi heyvanların kiçik və zəifi olan ipəkqurduna vermişdir. Balı üçən heyvanların ən zəifi olan arıda; incini dəniz heyvanlarının

ən vəhşisi olan sədəf deyilən heyvanda yaratmışdır. Qızıl, gümüş və firuzəni daşda gizlətmışdır. Məhz bunun kimi mərifət və məhəbbəti də möminlərin qəlbiniə yerləşdirmişdir.” (Lətaiful-İşarət, II, 163)

Yaradılan hər canının hərəkət və davranışları, ancaq Allahın hikməti və əzəli iradəsiylə ona öyrətməsi və ilhamı ilədir. Heyvanlar arasında xüsusilə ariya və hədildiyinin bildirilməsi, onun insana və xüsusilə də mənəvi tərbiyə yolunda olan insana bənzəməsi səbəbilədir. Bilindiyi kimi xalqdan uzaqlaşış, yalnız Allaha yönəlmək üzrə dağlarda tənha qalmaq mənəvi tərbiyə görənlərin adətidir. Belə ki, Rəsulullah (s.ə.s) də peyğəmbərlilikdən əvvəl Hira dağındaki mağaraya gedərək bir-iki həftə, hətta bir ay ibadətlə məşğul olundu. Həmçinin belə insanların hallarından biri də qaldıqları yerlərin, üst-başlarının və yeyəcəklərinin təmiz olmasıdır. Təmizlik mövzusunda arı da belədir. Qarnında kını təmiz daşın və ya təmiz bir odunun üzərinə qoyar ki, palçıq və ya toz-torpağa bulaşmasın. İnsanın qorunduğu kimi, o da kir-pasdan uzaq duraraq natəmiz yerlərə qonmaz. Bədənin meyvəsi saleh əməllərdir. Nəfsin meyvəsi riyazətlər, mücahidələr və arzu-istəklərə müxalifət etməkdir. Qəlbin meyvəsi dünyani tərk etmək, axırəti tələb etmək və Mövlaya yönəlməkdir. Sırrın meyvəsi gizliliklərə aşına olmaq və Allaha yaxınlaşmaqdır. Məhz bütün bunlar ruhların qidalarıdır. Allah təala ariya: “bütün meyvələrdən ye” bulyardığı kimi, mənəvi tərbiyə yolunda olanlara da beləcə: “**Təmiz (halal) nemətlərdən yeyin və yaxşı işlər görün!**” (əl-Muminun, 51) buyurmuşdur.” (Ruhul-Bəyan, V, 67)

Bir Yunan filosofu tələbələrinə: “Pətəklərdəki arılar kimi olun” deyə tövsiyə etmişdir. Tələbələri: “Arılar pətəklərində necə olurlar?” deyə soruşduqda, belə cavab vermişdir: “Arılar öz yanlarında tənbəl birini saxlamaz, onu qovar və pətəkdən uzaqlaşdırırlar. Çünkü pətək dardır, bal tükənir. Tənbəl yox, dinc olan işləyər.”

Rəsulullah (s.ə.s) belə buyurmuşdur:

“Mömin bal arısına bənzəyir. Təmiz olanı yeyər, təmiz olanı ortaya çıxarar, təmiz yerlərə qonar və qonduğu yeri nə qırar, nə də dağıdar.” (Əhməd, II, 199; Hakim, I, 147)

Peyğəmbər (s.ə.s)-in bu bəyanından ilham alan İbn Ömər (r.a) da arı ilə mömin arasında bu oxşarlıqların olduğunu bildirmişdir:

“Mömin arı kimidir, şirin yeyər və gördüyü iş də şirin olar. Onların oxşar cəhətləri var: Arının məharəti - anlayışı, zərərinin az, faydasının çox olması, pisliklərdən uzaq olması, yediyinin təmiz olması, başqasının qazandığından yeməməsi və əmrə itaat etməsidir. Arını işindən yayındıran afətlər var. Bunlar qaranlıq, havanın buludlu olması, külək, duman, su və oddur. Mömin də belədir: Onu da bəzi afətlər işindən yayındır. Bunlar isə qəflət zülməti, tərəddüd və şübhə buludu, fitnə küləyi, haram dumanı, daşqınlıq suyu, kədər və üzüntü odudur.” (Ruhul-Bəyan, V, 65)

Xülasə, kainat bir ibretlər sərgisi, mömin isə o sərgidə gəzən, araşdırın və ondan ibret alan şəxsdir. O, baxdığı hər şeydə uca Allahın bir əzəmet təcəllisini və qürət axışını görər. Gördüyü hər şeydə özünün Allah'a daha yaxın qul olmasına yardım edəcək dərslər çıxarar. Onun sükütu təfəkkür, sözü hikmət, baxışı ibrətdir. Məhz Həzərət Mövlana da hər şeyə o ibret gözü ilə baxa bildiyi üçün, hər biri məxluqatdan insana əks edən bir hikmət bulağı olan bu gözəl tövsiyələri edir:

“- Şəfqət və mərhəmətdə günəş kimi ol!

- Başqalarının qüsurlarını örtməkdə gecə kimi ol!

- Səxavət və comərdlikdə axar su kimi ol!

- Hiddət və qəzəbdə ölü kimi ol!

- Təvazökarlıqda torpaq kimi ol!

- Olduğun kimi görün, göründüyüün kimi ol!”

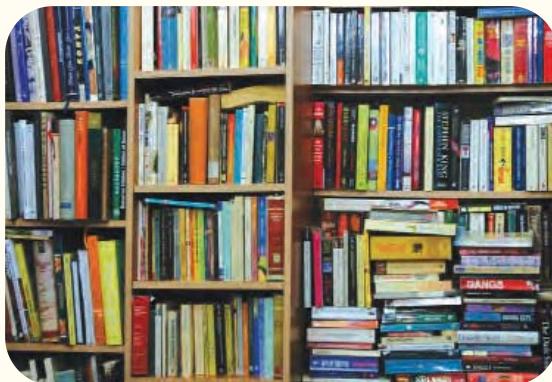
Sərvətimizə biganə qalmayaq

Dünyada saysız-hesabsız kitab mövcuddur. Dünyani bəzəyən bu kitabların hər birinin içində bir xəzinə var. Bu xəzinəni yalnız kitabları oxumaqla əldə etmək mümkündür.

Elm inkişaf etdikcə texnologiyanın güclü artaraq get-gedə dünyaya hakim olur. Beləliklə kitab insanların nəzərində texnika ilə müqayisədə öz dəyərini yavaş-yavaş ititməyə başlayır. Kitabın öz dəyərini, öz mahiyyətini, öz keyfiyyətini itirməsi, həqiqətən, çox acinacaqlı haldır.

Bir vaxtlar kitaba müqəddəs əşya kimi baxırdılar. Kitab əldə etmək üçün var-dövlətini sərf edənlər olurdu. Bu günəkən kitab oxumağa həvəs demək olar ki, qalmayıb.

Günümüzdə yüzlərlə televiziya kanalları və bu kanallarda yayılan cürbəcür əyləncəli verilişlər, insan şüruruna mənfi təsir edən kliplər, ən əsası da bir çox xarici seriallar, bütün bunların hamısı insanları kitabdan uzaqlaşdırır, onları kitaba qarşı biganə qalmağa məcbur edir. Təbii ki, bütün günahların hamısını televiziya və telekanalların üstünə atmaq düzgün olmaz. Əgər televiziya verilişləri insana humanizmi, əxlaqi keyfiyyətləri, təmiz ideyanı, ülvi

sevgini, elmi və s. kimi mənəvi dəyərləri təlqin edirsə, bu yaxşı haldır. Televiziya da, texnologiya da xalqa xidmət etməlidir, xalqın mənəvi təfəkkürünü artırmalıdır, xalqın ehtiyacını qarşılmalıdır, xalqın millimənəvi dəyərlərinə, dini etiqadına, adət-ənənəsinə hörmətlə yanaşmalıdır.

Bu gün internetdən istifadə edənlərin sayı çoxdur. Ancaq gəlin düşünək, bunların neçəsi internetdən faydalı istifadə edir? Internetdən məlumatlanmaq kitab oxumağa mane olmur ki? Bizim xalqımız dahi yazıçılar yetişdirmiş xalqdır. Buna görə də kitaba biganə qala bilmərik.

Qoy, hər kəs etiraf etsin ki, kitab oxumaq günümüzün əsas zəruri məsələlərdən birinə çevrilmişdir.

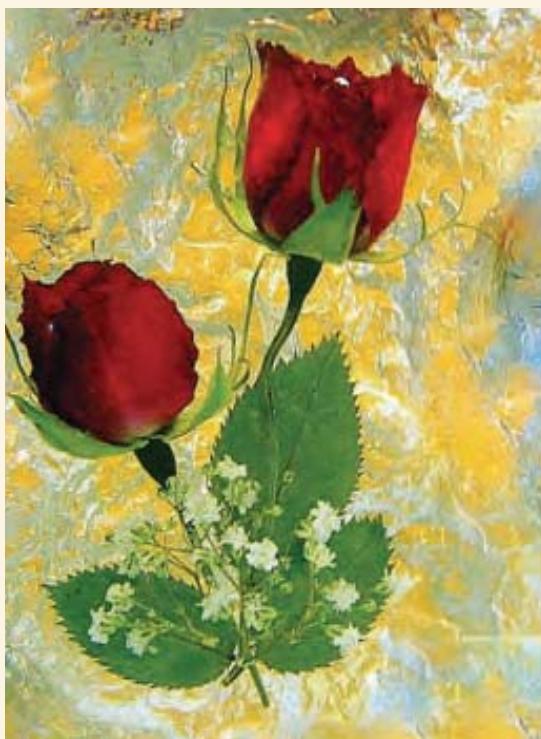
Kitab elmin mənbəyini təşkil edir. Kitabsız bəşəriyyət bugünkü nailyyəti əldə edə bilməzdi. Bütün elmi tərəqqimizin məhsulu kitaba bağlıdır.

Ümidvarıq ki, bütün bu problemlər öz həllini tapacaqdır. İnkişafda olan dövlətimiz heç vaxt bunu öz diqqətindən yandırırmır. Ümidvarıq ki, kitab oxumaq hər bir kəsin əsas amalına çevriləcəkdir. Hami bir-biri ilə kitab oxumaq yarışına girəcəkdir.

* Bakı İslam Universiteti
Zaqatala şöbəsinin I kurs tələbəsi

İMAN HƏYƏCANI

Fudayl b. Zeyd belə buyurmuşdur: “İnsanlar” səni özünlə məşğul olmaqdan uzaqlaşdırmasın, çünki sabah hesab anında onlar yanında olmayacaqdır. Gündüzləri boş əməllə keçirmə, çünki hər söylədiyin qeydə alınmaqdır. İslənmiş olan keçmiş bir günah üçün işlənən yeni bir savabdan daha gözəl bir şey görmədim.”
“Xəcalat çəkmədən gülürük, amma dùşünmürük ki, bəlkə də Allah (c.c) bizdə bəzi günahlar görmüş və “sənin heç bir əməlini qəbul etmirəm” demişdir. Bir gün ondan - sizi ağladan nədir - deyə soruşulduqda: “Qorxuram ki, sabah Allah məni cəhənnəmə atar və sonra da heç bir dəyər verməz.”

İman həyəcanını bəxş edən Allaha itaət və ibadət mərifətinin insan qəlbində birmənalı və qəti şəkildə məskən salması, bəşər övladını imanın zirvələrinə ucaldan əvəzsiz bir nemətdir. Bu nemətin zövqünü yaşamaq, onu itirmədən son nəfəsə kimi qorumaq, mahiyətimizdə gizlənmiş mənfi və müsbət meyillərin hansı istiqamətə yönəlcəyindən önəmli dərəcədə asılılıq təşkil etməkdədir.

İnsanla Rəbbi arasında gerçəkləşən qulluq mərifətinin əsasları ilahi murad ile Peyğəmbərlərə həvalə edildiyindən bu istiqamətdə Adəm övladlarının müraciət edəcəkləri ünvan heç bir şübhə yeri qymamaqdadır. Əksinə Rəbbani mərifətin yer üzərində daşıyıcıları olan Peyğəmbərlər və onların həqiqi varislərinin bərəkət dolu mənəvi irsindən üz çevirənlər isə öz fəlakətli aqibətlərinin mahiyətinə belə varmadan sayılı günlərini bu fani aləmdə sürdürməkdədirler.

Nəzərdən qaçırmamalıq ki, imanla şərəflənənlərin dünyəvi təhlükələrlə əhatələnən həyat yolu öz ali məqsədlərinə qovuşmaq üçün verdikləri mücadilənin keyfiyyətindən asılıdır. Davud -əleyhissalam- la bağlı olan iibrət səhnəsi nəticə çıxarmaq üçün kifayət edəcək ölçüdədir.

Allah təala Hz. Davuda belə vəhy etdi: “Ey Davud! Münafiqin Məni necə aldatmağa çalışdığını və Mənim də onu bu durumun içində necə çabalatdığını görürsənmi? Mənim üçün təsbeh çəkməkdə və dili ilə də təkrarlayıb durmaqdadır.

Amma qəlbi Məndən çox uzaqdadır. Ey Davud! İsrail oğullarından ibarət topluluğa de ki, ciyinlərindəki günah yükərini endirsinlər. Ardından da Mənə dua etsinlər ki, dualarını qəbul edim.”

Mömin olmaq adının məsuliyyəti ilə yüklənərək insanların hidayət qaynağına çevrilən Həzrət Ömərin münafiqlik ən-dışəsi, bizlərə iman yolunun öncədən uğurlu sonluqla zəmanətlənmədiyini aydın şəkildə göstərməktədir. Kifayət qədər ağır və bir o qədər də gərgin olan imanı qoruma və onu istiqamət üzrə yönəltmək bacarığı, ilahi yardımla gerçəkləşən həssas məqamlardan biridir. Əhl-i-beytin və səhabəyi-kiramın gözlədikləri ədəb ölçüləri, əbədiyyət yolcularının yolunu hər zaman aydınlatmaqdadır:

“Bir qrup insan Həzrət Həsənin söhbətində iştirak edirdi. Həzrət Həsən onlardan: “Hansı əməl daha fəzilətlidir?” -deyə soruşdu. Oturanların əksəriyyəti ən fəzilətli əməlin gecə namazı olduğu qənaətində idi. Bu əsnada iştirakçılardan biri” “ən fəzilətli əməl haramlardan qorunmaqdır.” -dedi. Bu cavabın doğruluğuna diqqət çəkən Həzrət Həsən: “Əsas məsələ budur, əsas məsələ budur” -deyərək iman sərmayəsini əhəmiyyətli dərəcədə sarsıdacaq qüvvənin günahlarla söykəndiyini iibrətamız bir tərzdə açıqlamışdır.

İmanı qoruma həyəcanının önemli bir məşguliyyət olduğunu ifadə edən Həsən Bəsri həzrətlərinin son dərəcədə həssas və təvazökar bir davranış mədəniyyəti ilə səsləndirdiyi könül sözləri qəlbləri öz təsir dairəsinə almaqdadır:

“Xəcalət çəkmədən gülürük, amma düşünmürük ki, bəlkə də Allah (c.c) bizdə bəzi günahlar görmüş və “sənin heç bir əməlini qəbul etmirəm” demişdir. Bir gün ondan - sizi ağladan nədir - deyə soruşul-

duqda: “Qorxuram ki, sabah Allah məni cəhənnəmə atar və sonra da heç bir dəyər verməz.”

Həzrət Ömərin silahdaşı olmuş Fudayl b. Zeyd belə buyurmuşdur:

“İnsanlar” səni özünlə məşğul olmaqdan uzaqlaşdırmasın, çünki sabah hesab anında onlar yanında olmayıacaqdır. Gündüzləri boş əməllə keçirmə, çünki hər söylədiyin qeydə alınmaqdadır. İslənmiş olan keçmiş bir günah üçün İslənən yeni bir savabdan daha gözəl bir şey görmədim.”

Həzrət Əlinin sanki bugünkü insanlığın mahiyyətini vərəqləyən və onun bütün qüsurlarını göz önünə qoyan həyəcan dolu çağırışları bizləri qəflətimizdən çəkindirəcək ölçüdədir:

“Ey insanlar! Sanki ölüm bizim deyil başqalarının yazısıdır. Sanki haqqə ya-xınlaşmaq başqalarına fərzdir. Bizə elə gəlir ki cənəzə mərasimlərini təşkil etdiyimiz ölürlər, az bir müddət sonra yanımıza qayıdacaq yolculardır. Qəbirlərini hazırlayıb, miraslarından da istifadə edirik, amma elə düşünürük ki, onlardan sonra biz əbədi qalacaq. Əlbəttə ki, bütün ibrətləri unutduq və bütün bəlalarдан əmin olma xəyalına qapıldık.”

Uca Allahdan hər birimizə həqiqi bir iman həyəcanı arzulayaraq mövzumuzu Həzrət Məhəmməd (s.o.s)-in mübarək duası ilə bitiririk:

“Allahüm! Həqiqətən mən nəfsimə çox zülm etdim, günahları bağışlayacaq olan yalnız Sənsən. Elə isə öz dərgahından olan bir əfv ilə məni bağışla. Mənə rəhm et, çünki Sən həqiqətən çox bağışlayan, çox mərhəmət edən-sən.

Amin!

TÜRK SONETLƏRİ

Sabir Mustafanın son dövr Azərbaycan Türk poeziyasında və tərcümə sənətində ən böyük uğurlarından biri də Türk sonetləri ilə bağlıdır. O, ilk önce ingilis poeziyasının böyük şairi və dramaturqu Vilyam Şekspirin (1564-1616) yaradıcılığında xüsuslu yeri ilə seçilən 154 sonetinin özünəməxsus sənət sevgisi ilə orijinaldan Azərbaycan türkcəsinə mükəmməl tərcümələrini ortaya qoymağa səy göstərmişdir. Və sonra Qərb, xüsusilə Şekspirin sonetlərinə olan sənət sevgisi ilə özünün Türk sonetlərini qələmə almışdır. Onun şair “mən”i, Türk dünyasına şair-vətəndaş eşqinin əzəməti bu sonetlərdə dolğun poetik ifadəsini tapmışdır.

*Müqəddəs dinimiz, Quranımız bir,
Bir mehrab sənindir, bir mehrab mənim.
İçimizi müdhiş bir şeytan didir,*

*Bir əzab sənindir, bir əzab mənim.
Bir kökük, yüz yerə parçalanmışıq,
Bir bulaq sənindir, bir bulaq mənim.*

*Yadların əliylə haçalanmışıq,
Bir calaq sənindir, bir calaq mənim.*

*Bütövlük olsayıdı əgər özündə,
Türk özü dünyayıdı dünya üzündə.*

- yazan müəllifin bu sonetində onun Türk dünyasında bölünən, parçalanan türk-dilli xalqların tarixi keçmişinə poetik baxışı incələnmişdir. Bu sonetlərdə türkün bütövlük rəmzinin əzəmətində, tarixin yaddaşında yadların, yadellilərin əli, hiyəsi ilə türk xalqlarının faciəsi qələmə alınmışdır. Türkün tale, qismət yazısında acizlik notlarından çox, şairin tarixən bu xalqların bütövləşmək məramı içimizdə xoş ovqat yaradır.

Şairin “Türk sonetləri”ndə yaratdığı, vəsf etdiyi Türk obrazında onun ürəyindən qopan, uzaq-yaxın zamanların içindən qopub gələn tarixləşmiş mübarizlik, cəsurluq mücəssəməsinin hayqırıtlarının zənguləsi var. Bu, əsl türkün həyat simfoniyasını xatırladır.

Türk oğlu, mərdliyin çətin qəmi var,
Dünyada Türk ömrü, Türk aləmi var.

Şairin “Türk sonetleri”ndə yaratdığı, vəsf etdiyi Türk obrazında onun ürəyindən qopan, uzaq-yaxın zamanların içindən qopub gələn tarixləşmiş mübarizlik, cəsurluq mücəssəməsinin hayqırıtlarının zənguləsi var. Bu, əsl türkün həyat simfoniyasını xatırladır.

*Türk oğlu, mərdliyin çətin qəmi var,
Dünyada Türk ömrü, Türk aləmi var.*

- yazan Sabirin 9-cu sonetinin son iki misrasında həyat həqiqətlərinin zəngin poetik cilvəsi ifadə olunmuşdur. 11-ci sonetdə Türk ellərinin parçalanan, torpaqları düşmən tapdağı altında qalan, lakin türkün möglubedilməzliyinin gün işığı kimi heç zaman sönüməyən qələbə əzmi tərənnüm olunmuşdur.

*Düşmən düşünməsin yalqız Türk'ləri,
Ümmanın çəkilib qabarması var.
Yenilməz doğulub oğuz Türk'ləri,
Sellərin qayarı aparması var.*

Şair var ki, böyük bir cilddə şeirlər kitabını oxuyub qurtarandan sonra yaddaşında bir-iki şeirin, yaxud misranın izi qalmadığına təəssüf edirsən. Amma Sabir Mustafa yazdığı şeirlərin çoxunda poetik fikrin, misranın çevrəsində elə bil yağışdan sonra ürəyinə, ruhuna təzə nəfəs gətirən söz adamı kimi unudulmur. Aşağıdakı 2 sayılı sonetin 2-ci bəndində Türk dünyası haqqında poetik lövhədə şairin sözü yaddaşlar da “tügyan edir”:

*Qədim Türk dövləti möcüzə imiş,
Bünövrəsi yerdə, zirvəsi ərşədə.
Bir saray ucaldıb göy kimi geniş,
Zəfər bayraqımış göydə günəş də.*

Deyirlər ki, deyilən söz yadigarlıdır. Amma gözəl deyimli fikir onda yadigar qalır ki, onu poeziyaya gətirən əsl şairdir. Sabir Azərbaycan türklərinin Sabirləri sırasında yeganə şair deyildir. Türk sonetləri isə po-

eziyamızda onun deyimli-duyumlu sonet yazarlarının yeganə şairi olduğunu deməyə zəmin yaradır.

*Hər yaralı daşda Türkün adı var,
Göyda günəşdə də Türkün odu var.*

Birinci sonetinin son beytində Türk dünyasına, onun varlığına olan hədsiz sevgi və bağlantısı əslində onun qanında çağlayan türkçülüyünün göynərtiləri sözə-seirə çevrilmiş ürək çırıntılarıdır.

Sabir didərginlik harayının, qoňaqovunun vətən nisgilli qələmini süngüyə çevirmiş, Türk elinin əsrlər boyu bölünüb parçalanan torpaqlarında xəyanətə, saxtalığın libasında özgələrin meydan sulamasına göz yuma bilmir, ürəyini “döyüş meydanı”na çevirir:

*Kəsib kiçildilər Azərbaycanı,
Dünyada qəm varmı belə qəm kimi.
Yaşat ürəyində Böyük Turanı,
Yaraların üstə qoy məlhəm kimi.*

- deyə üzünü, sözünü Türk dünyasının mübariz oğullarına tutub öz səsini Vətənin bütövlüyünün himninə çevirir.

Sabir İtaliya poeziyasında yaranıb Qərb ölkələrinin şeir dünyasında Şərqi qəzel kimi çox böyük şöhrət qazanmış sonet janrının türk tipinin oxunaqlı nümunələrini yaratmışdır. Batı ilə Doğunun söz çələngində Türk dünyasının yeni obrazını qələmə almışdır. Doğum gününün 70-ci baharına qədəm qoyan Sabir Mustafanın doğu (şərq), batı (qərb) olaylarında Türk sevgisinə heyranlığını gizlədə bilmədim. Qurani-Kərimin əl-Bəqərə surəsində buyurulduğu kimi: “Şərq də, Qərb də Allahındır: Hansı tərəfə yönəlsəniz (üz tutsanız) Allah ordadır.” Sabir Mustafa ilahi sevgisini və türkçülüyünü poetik fikrin qanadlarında oxucunu məftun edərək gözəl poetik nümunələri – sonetləri ilə sənət sevgisinin yeni cilasını yaratmışdır.

MİKRO ALƏM

Sağlam ailələrdən formalasian cəmiyyət sağlam və uzunömürlü mədəniyyətlər qura bilərlər. Sağlam sevgi atmosferində böyümüş bir nəsil yetişdirə bilmək üçün ailədaxili münasibət çox mühümdür.

Dörd divarın qoruması ilə deyil, içinde yaşayınların qarşılıqlı sevgi, hörmət və könül birliyi ilə əl-ələ, ciyin-ciyinə verib davamlı güclənən və bu güc həssaslıqla qorumağa çalışan quruluşa ailə deyilir.

Uşaqlarımızın və gənclərimizin sağlam ruha, səviyyəli və xarakterli fərdi quruluşa sahib ola bilmələri üçün ailənin təməl daşı olan valideynlərə çox böyük vəzifələr düşür.

İdeal ata-ananın tərifini vermək çətin olmaqla bərabər müvəffəq ata-analar uşağın ehtiyaclarını anlaya bilən, onlara uyğun cavablar verən, həddən artıq müləyim və ya qatı olmayıb uşağa qarşı tolerantla yanaşan, davranışlarında müəyyən bir qərarlılıq təmin edən, qarşı çıxmadan əvvəl həzaman uşağın istəklərini dinləyən, övlad-

larının bir gün özünü təqlid edəcəyi düşünərək davranışlarını buna görə formalasdırıran ata-analardır.

Ailə: Mikro aləm

Ailə cəmiyyətin ən kiçik və təməl quruluşu olduğu halda topluma ən çox təsir edən qurumdur. Ailə tərbiyəsinin sağlam olması, ailənin təməlinin və quruluşunun güclü olması tərəflər arasındaki qarşılıqlı sevgi və hörmətə dayanır.

İstəklərini yerinə yetirmədiyi üçün anasını, tələb etdiyi cibxərcliyini vermədiyi üçün atasını öldürən bir fərdin hansı ailə mühitində yetişdiyi əlbəttə əhəmiyyət kəsb edir.

Sağlam ailələrdən formalasian cəmiyyət sağlam və uzunömürlü mədəniyyətlər qura bilərlər. Sağlam sevgi atmosferində böyümüş bir nəsil yetişdirə bilmək üçün ailədaxili münasibət çox mühümdür.

Ailədaxili münasibət

Valideynlə uşaqlar arasındaki münasibət necə olmalıdır?

Hər ailə sağlam və mükəmməl uşaqlar yetişdirmək istəyər. Sağlam övlad yetişdirmə şüuru müsbət istiqamətdə inkişaf edərkən, təəssüf ki, savad və mükəmməl-

lik səviyyəsi get-gedə azalmaqdadır. Sanki uşaqqı erkən böyümə yaşında böyük məsuliyyətlər daşımaq məcburiyyətində qalmışdadır. Uşaqlarına mümkün mərtəbə yaxşı bir gələcək təmin etməyə çalışan ata-ana onları samballı məktəblərdə oxutmaq üçün bütün var-dövlətini ortaya qoymur və bunun qarşılığında nailiyyət gözləyir. Valideynlər nail olmadıqları vəzifə və mərtəbələrə uşaqları vasitəsilə çatmağa çalışırlar. Bununla da uşaqlar sanki sinif yoldaşlarını, bir müddət sonra rəqiblərini keçmək üçün cəhd edən yarış atına çevrilirlər.

Əslində həyatda hər şey nailiyyət deyildir. Lakin uşağın öz şəxsiyyətini necə inkişaf etdirəcəyi, üzərində ən az düşünülən bir mövzudur. Əsas olan, uşağın yaşadığı dönəmi sağlam yaşama bilməsi və ortaya sağlam xarakter qoya bilməsidir.

Əlaqə qurmağa əngəl olan amillər

Millətimizin gələcəyi olan gənclik məntiqi üsullarla, milli dəyərlər çərçivəsində, zəmanənin elmi və ictimai tələblərini qavrayacaq bir istedadla yetişdirilməlidir. “İmanlı, vətənpərvər, Allahdan qorxan, vətənini, millətini sevən bir nəsil yetişdirə bilmək gələcək üçün həddən artıq vacib məsələdir. Buna görə də uşaqlarımızı dəbdə olan bəzi fikirlərlə, boş cərəyan və ya çalxantılarla, səviyyəsiz və bəsít ölçülərlə deyil, ən ideal səviyyələr və ölçülərlə yetişdirmək məcburiyyətindəyik. Əks təqdirdə Qərb dünyası öz gəncliyini itirdiyi kimi biz də gəncliyimizi eyni şəkildə əxlaqsızlığın, narkotikanın və adı məc-

hul olan bir çox pisliyin pəncəsində zay edərik.

Buna görə uşaqlarla əlaqələrimizə diqqət etməli, sabahımız olan gənc nəсли sağlam yetişdirməliyik.

Bəzən uşaqlarla valideynlər arasında əngəllər olur.

Həyat tərzimizi gözdən keçirərək qurdugumuz əmr cümlələrinə nəzər salaq:

“Dur üzünü yu, südünü iç qurtar, dişlərini firçala, ağızın dolu ikən danışma, tapşırığını elə, televizoru söndür, böyüklərlə danışanda səsini yüksəltmə, müəllimə qu-laq as...” Yaxud da göz dağı verərək: “məktəbi bitirməsən sənə pul-mul yoxdur”, “ev tapşırığını eləməsən kinonu unut”, “südünü içməsən cırdan qalacaqsan...” –cümlələri qururuq. Tez-tez işlətdiyimiz tənqid cümlələrinə nəzər salaq: “sən onsuz da tənbəlin birisən”, “onsuz da sənin bunu bacaracağına inanmirdim...”

Valideynlərin uşaqlara qarşı yanlış davranışları onların xarakterinə mənfi təsir edir. Valideynlər uşaqqı tərbiyə edərkən fərqlində olmadıqları halda bəzi səhv'lərə yol verirlər. Bu səhv davranışlar uşaqların bütün həyatına mənfi mənada təsir etməkdə, uşaqların anti-sosial davranışlar göstərmələrinə səbəb olmaqdə və mənəvi aləmlərini zədələməkdədir.

Çin atalar sözündə “Bir il sonrasını düşünürsənə bugda ek, on il sonrasını düşünürsənə ağaç ek, yüz il sonrasını düşünürsənə insan tərbiyələndir.” -deyilir. İfadə etdiyimiz kimi təlim-tərbiyə uzunmüddətli, amma sağlam bir prosesdir.

ƏLİABADDAN ALMA-ATAYA

Qafqaz dağlarının tarix kitab-larındaki adı “dillər dağı” mənasına gələn “cəbəlul-əlsinə”dir. Buyurun, dağ ətəklərinə yaxın bir yerde, bir mövluda gedək. Qəsəbədə yaşayınlar azsaylı xalq olduğu üçün öz dillərində danışırlar. Mövlud hazırlıqları başlayarkən insanlar bir-biriləriylə danışıbgülərkən biz də dil bilmədiyimiz üçün məcbur sükut halında gəlib-gedənə, xalıya və tavana baxırıq. Süleyman Çəlebi həzrətlərinin mövludu “Allah adın zikr edəlim

əvvəla” deyərək başlayır. Eşqin gəlməsi ilə bütün pisliklərin yox olması kimi mövlud sözləri ilə birlikdə ortaq mənada birləşirik. “Eyni dili danışanlar deyil, eyni duyguları paylaşanlar anlaşır”miş...

Qafqaz dağları yuxarılara doğru yüksəldiyi üçün “Allahın ərzi (yer üzü) geniş deyimli?” ayəsini xatırlatmaz. Yer üzünün genişliyindən bəhs edən ayə dörd bir tərəfdən üfüq xəttinin görüle bildiyi geniş ərazilərdə xatırlanır. Alma-Ata şəhərinə gedən uzun qatar səfərində musiqi səsləndirilir. Sözləri anlaşılmasa da bəstəsi pis deyil. Bir-iki kəlmə xaric heç nə anlaşılmadığı halda səfərin sonuna doğru “Ya Allah”, “Ya Rəsulallah”, “Allah-Allah, Lə iləhə illallah” kimi sözlərə heyrət edirik.

qəsəbə mövlud məclisindəki görüş və ittifaq bu dəfə bir qatar dolusu insan arasında “Ya Allah”, “Ya Rəsulallah”, “Ya Rəbbim Allah” kimi sözlərlə gerçəkləşir.

Bunu Alma-Atadakı tanışlara danışlığımız zaman “burada musiqiçilər hazırladıqları hər albomun içində bir dənə də qatarda eşitdiyiniz tərzdə mahni əlavə edərlər” -dedilər.

Ali-İmran surəsinin 64-cü ayəsində əhli-kitaba xıtabən “ey əhli-kitab, sizinlə bizim aramızda ortaq bir sözə gəlin” de-

---

Bir qazağın sizə “rəhmət, rəhmət” dediyini eşitsəniz təşəkkür etdiyini anlayın. Nə qədər də gözəl bir söz. Təndirdən çıxan çörək qədər isti. Rəhmət kəlməsini duymaq iyunun istisində yağan yağışda islanmağa bənzər duyuğular yaşadır adama. Hansı ölkədə olmağımızdan asılı olmayıaraq, küçədə salamımızda, namazda təşəhhümüzdə yerini almış. Yağış damcılarına da rəhmət deyirik.

---

yılerek ortaq söz və mənanın ancaq Allaha qulluq edərək ona şərik qoşmamaq olduğu bildirilir. Ayeyi-kərimə möminlər və əhli-kitab arasında belə ortaq söz və mənanın həsəd, fəsad, cəhalət, kin kimi viruslar olmasa gerçəkləşə biliçeyinə işaret etməkdədir. Dilimizdə söz birliyinə gəlmək ifadəsi var. Söz birliyinin əsas şərtlərindən biri də mənada, yəni duygu və düşüncədə eyniləşməkdir.

Yalnız əhli-kitabla möminlər arasında deyil, müsəlmanların da öz aralarında sevgi, yardımlaşma, vəfa, qulluq, gözəl əxlaq kimi xüsuslarda ortaq bir söz olmalıdır. Sayılan xüsuslarda ortaq bir sözümüz yoxdur, bunun səbəbi daxilimizdə, dərinliklərimizdə yaşıdagımız qırılmalardadır. Ortaq sözün olmaması ixtilafları, ayrıqları, hətta düşmənlikləri doğurur.

Tənqidibir gözlə özümüzə və dünyaya baxarsaq, sonsuzluqdan gəlib yenə sonsuza gedən vəhy nuru üzərində söz birliyinin azaldığını, gözəl əxlaq, insaf, isar, fədakarlıq, sevgi, mərhəmət, ədalət, təqva kimi məfhumların get-gedə bulandığını, aşındığını görərik. Bu bulanıq rəngin üzərinə Hz. Peyğəmbər (s.ə.s)-in rəngini və möhürü vuranlara da birbaşa möhür və rəng sahibi tərefindən bu müjdə verilmişdir: “Ümmətimin fəsada uğradığı zamannda sünənlə əməl edənə yüz şəhid savabı vardır.”

Kapitalizmin (dünyapərəstlik), hedonizmin (zövq düşkünüyü) və nihilizmin (səhlənkarlıq) insanı məngənə kimi sixdiyi bu zamanlarda hansı dildə və coğrafiyada olursa-olsun ana dillərinin fərqliyinə baxmayaraq kütlələrin çox istifadə etdiyi, sərhədlərin və dillərin üzərinə çıxaraq ayeyi-kərimədəki ifadəsiyle ortaq bir söz halına gələn qavramların imaj, love!, Mercedes, dollar, avro, tv, www, com, alo, seks, nokia, coca-cola, stop, start olduğu görüləcəkdir.

İnsanlığın xoşbəxtliyi hansı dil-

də danışırsa-danışın bismillah, əlhəmdülillah, əssələmu aleykum, ya Məhəmməd kimi kəlmə və cümlələrin hər kəs tərəfindən anlaşılmasına bağlıdır. Ana dildə ibadət mövzusunda mübahisə edənlərin, dilini anlamadıqları bir ölkənin qəsəbəsində və qatarlarında gedərkən anlamadıqları minlərlə cümlə və kəlmədən sonra eşidəcəkləri mövlud sözləri, azan, ya Nəbiyyallah, Əlhəmdulillah kimi ifadələr qarşısındaki tövrlərini görmək istərdim.

Qırx iki hərfdən ibarət qazax dilinin bir çox hərfi boğaz hərfidir. Bu dildə x və j hərfləri çox işlənir. Bir qazağın sizə “rəhmət, rəhmət” dediyini eşitsəniz təşəkkür etdiyini anlayın. Nə qədər də gözəl bir söz. Təndirdən çıxan çörək qədər isti. Rəhmət kəlməsini duymaq iyunun istisində yağan yağışda islanmağa bənzər duyğular yaşadır adama. Hansı ölkədə olmayızdan asılı olmayaraq, küçədə salamımızda, namazda təşəhhüdümüzdə yerini almış. Yağış damcılarına da rəhmət deyirik. Quranda dəfələrlə zikr olunan və şəxsən Hz. Peyğəmber tərefindən işlədirək ümmət çərçivəsində beynəlmiləlləşmiş bu rəhməti məhəlliləşdirməyin nə mənası var? Rəhmət istəməyi və insanlara rəhmət etməyi (təşəkkür) unutmamaq lazımdır.

Əhli-kitabın özündən uzaqlığına razı qalmayaraq təaləv (gəlin), sevdiklərinə isə gecənin bir vaxtı səmaya nazil olaraq “Mən buradayam, mən gələndə ayağa durmalısan” deyə xitab edən və bizə şah-damarımızdan daha yaxına şükürler olsun.

Əliabadda, Marneulidə, Çimkənddə, Alma-Atada, Krimda, Bişkekdə, Balkanlarda və Afrikada da Haqqqa, həqiqətə, məhəbbətə və mərifətə “təaləv” (gəlin) deyərək dəvətinə “ləbbeyk” deyib sarılanlara salam olsun!..

Məsnəvidən

Kamran MƏMMƏDOV
kamran_mz@mail.ru

SUSUZ ADAMIN SUYA DAŞ ATMASI

Bir çay kənarında yüksək bir divar vardı. Divarın üstündə də suya həsrət çəkən bir adam. Divarın hündürlüyü onun suya qovuşmasına mane olurdu. Adam suya bir kərpic parçası atdı. Kərpicin suya düşərkən çıxartdığı ahəngli səs xoşuna gəldi. Buna görə də kərpicləri bir-bir qopardıb suya atmağa başladı. Su, hal-lisanı (hal dili) ilə:

“- Mənə belə daş atmaqdan nə qazanacaqsan?” -deyə səsləndi.

Adam belə cavab verdi:

“- Bu işin mənə iki faydası var. Birincisi, susuzlar üçün su səsini dinləmək, musiqi dinləmək kimi xoşdur. O biri faydası isə, atdığım hər kərpic və daş parçası məni suya yaxınlaşdırır. Çünkü beləliklə divar alçalmış olur.”

Divardakı o daş və kərpicləri qopardıb atmaq, “səcdə et və yaxınlaş!” aye-sindəki kimi səcdə etməkdir. Suyun səsinə daha çox ehtiyac duyan daha böyük parçalar atar. Suyun səsinə ehtiyacı olmayan isə, kərpicin suya düşməsindən çıxan səsdən zövq almazlar.

BAYQUŞLAR ARASINDAKI ŞAHİN

Padşahlardan birinin bir şahini vardi. Bir gün yolunu azan bu şahin bir xarabaliğa düşmüş, bayquşların arasına qatılmışdı. Padşahdan ayrı düşməsi azmiş kim, bir də bayquşların içino düşmək əziyyəti ilə üzləşmişdi. Bayquşlar onun başına vurur, qanadını didirdilər. Öz aralarında da:

“- Diqqətli olun! Şahin yerinizi-yurdunuzu əlinizdən almaq üçün gəldi! deyərək danışıldılar.”

Başına toplaşıb onu sorğu-suala çəkirtilər. Şahin:

“- Mən buraya yaşamaq üçün gəlmədim, burada yaşamaq istəmirəm” dedi. “Padşahın yanına getmək istəyirəm, bu xaraba sizin xoşunuza gəlir, mənim yox.”

Bayquşlardan biri də belə deyirdi:

“- Şahin hiylə ilə bzi ev-eşiyimizdən uzaqlaşdırmaq istəyir. Bizim kimi təmiz-ürəkliləri aldatmaq üçün padşahdan danışır. Sadə bir quş heç padşahlarla oturub-durarmı, heç ağlıınız yoxdurmu?”

Şahin onlara belə cavab verdi:

“- Mənim bir tükümə zərər gəlsə, padşah bayquş yuvasını yerlə-yeksan edər.”

QOCA VƏ BƏRBƏR

Saçı-saqqalı ağarmış bir adam usta bir bərbərin yanına gedib:

“- Usta, saç-saqqalımdakı ağ tük'ləri ayır çıxart. Yeni evləndim.” –dedi.

Bərbər adamın saç-saqqalını dibindən qırxb qarşısına qoydu. Və:

“- Mənim tacili bir işim çıxdr. Buyur sən ayır” dedi.

FİLOSOF VƏ BƏDƏVİ

Bir bədəvi dəvəsinə iki dolu çuval yükləmişdi. Çuvalların üstündə də özü oturmuşdu. Yolda bir filosofa rast gəldi, danışmağa başladılar. Filosof ondan:

“- O çuvallarda nə var?” -deyə soruşdu.

“- Birində buğda, o birində isə qum var.” -dedi.

“- Nə üçün çuvala qum doldurmusan?”

“- Ağırlığı tarazlaşdırmaq üçün.”

“- Buğdanın yarısını bir çuvala, yarısını da o biri çuvala doldur. Beləliklə həm ağırlıq azalar, həm də dəvə rahat olar.”

Bədəvi bu fikri çox bəyəndi və:

“- Ey həkim (filosof)! Belə incə düşüncə sahibi, belə ağıllı olduğun halda niyə yoxsulsan, piyada gəzib yorulursan?” –dedi və yazıçı gəldiyi üçün onu dəvəsinə mindirmək istədi. Təkrar:

“- Ey ağıllı adam, ey hikmət sahibi! Sən bu ağılla ya vəzirsən, ya da padşah. Doğru söylə!”

Filosof bədəviyə belə cavab verdi:

“- Nə vəzirəm, nə də padşah. Mən adı xalqdan biriyəm, paltarımı görmürsən?”

Bədəvi:

“- Neçə dəvən, neçə öküzün var?

Filosof:

“- Bircə dənə də yoxdur.”

“- Dükənində hansı mallar var? Heç olmasa onu söyle.”

“- Nə dükan? Heç yerim-yurdum da yoxdur.”

“- Nə qədər pulun var?”

“- Heç bircə günlük çörək almağa pulum da yoxdur. Başıaçıq, ayaqyalın gəzib dururam. Kim bir dilim çörək versə alıb yeyirəm. Bu qədər hikmət və bilikdən əldə etdiyim ancaq xəyal və baş ağrısıdır.”

Bədəvi ona:

“- Elə isə tez yanımıdan uzaqlaş, sənin uğursuzluğun mənə də toxunmasın. Bir çuvallında buğda, o birində qum daşıməq mənə sənin hikmətindən daha xeyirlidir. Mənim axmaqlığım çox mübarək bir axmaqlıqdır.” dedi.

HZ. ÖMƏR VƏ OĞRU

Həz. Ömər (r.a)-in xəlifəliyi zamanında bir oğru yaxalanmışdı. Oğru:

“- Ey Möminlərin Əmiri!” dedi, “Məni cəzalandırma, bu, ilk gunahımdır.”

Həz. Ömər (r.a) dedi:

“- Dediyin doğru deyil. Allah ilk günahda qəzəblənərək cəza verməz. Lütfü ortaya çıxsın deyə, günahı dəfələrlə örtər. Qul bir günahda israr edincə ədaləti ni göstərmək üçün cəza verər. Beləcə, lütfünүn müjdə, qəhrinin də qorxu olmasını dilər. Əgər ilk günahın olsaydı, yaxalanmazdın.”

DÜNYA MALİYYƏ BÖHRANININ MƏNƏVİ ASPEKTLƏRİ

Qeyd edək ki, bəşər aləminin iqtisadi inkişaf tarixində qlobal iqtisadi böhranlar bir neçə dəfə olub və bunlardan ən məşhuru XX əsrin 29-33-cü illərində baş vermiş dünya iqtisadi böhranıdır. Ümumiyyətlə, beynəlxalq səviyyədə baş verən iqtisadi böhranlar əslində dünya iqtisadiyyatının qloballaşmasının təzahür formalarından biridir.

2008-ci ildə özünü daha qabarıq bir şəkildə bürüzə verən Qlobal maliyyə böhranı dünya iqtisadiyyatının heç də hesab etdiyimiz kimi dayanıqlı və sarsılmaz olmadığını önə çıxartdı. Əslində iqtisadi inkişaf özü-özlüyündə tsiklik olduğundan o həmişə qalxıb-enən xətlər üzrə tərəqqi edir. İqtisadçılar bunu çox vaxt böhran – durğunluq – canlanma – yüksəliş – böhran kimi fazalara bölürlər.

Qeyd edək ki, bəşər aləminin iqtisadi inkişaf tarixində qlobal iqtisadi böhranlar bir neçə dəfə olub və bunlardan ən məşhuru XX əsrin 29-33-cü illərində baş vermiş dünya iqtisadi böhranıdır. Ümumiyyətlə, beynəlxalq səviyyədə baş verən iqtisadi böhranlar əslində dünya iqtisadiyyatının qloballaşmasının təzahür formalarından biridir. Belə ki, beynəlxalq aləmdə dövlətlərarası iqtisadi integrasiyanın möhkəmlənməsi sonda onların daxili bazarının dünya iqtisadi məkanından asılılığını artırır. Nəticədə bu iqtisadi integrasiyada daha çox çəkiyə və digər dövlətlərlə iqtisadi əməkdaş-

lığı malik olan dövlətlərdə baş verən hər hansı bir iqtisadi tənəzzül dalğavari şəkildə digər ölkələrə də təsir göstərir. O cümlədən son illərdə bütün dövlətləri bürümüş dünya iqtisadi böhranı da öz başlanğıcını vahid beynəlxalq bazarda xüsusi çəkiyə malik olan ABŞ-dan götürmüştür. Büynəlxalq təşkilatlar olan Dünya bankının, Beynəlxalq Maliyyə Fonduun və digər bu kimi qurumların ekspertlərinin qiymətləndirmələrinə əsasən hazırkı böhranın baş vermə səbəblərindən biri ABŞ-in ipoteka (daşınmaz əmlak krediti) bazarında baş vermiş tənəzzüldür. Belə ki, ipoteka bazarında kreditə olan tələbatın böyüməsi və ABŞ iqtisadiyyatında mövcud olan iqtisadi yüksəliş səbəbindən Banklar daha çox qazanc əldə etmək üçün vəsaitlərin verilməsi proseduralarını daha da asanlaşdırılmış və müştərilərin seçimində sosial fərqlərə əhəmiyyət verməmişdir. Həmçinin, əmlak dəyərindən baha qiymətə satılıraq ipoteka bazarında spikulyasiya və yalan şayələrin buraxılması ilə ya-

Böhranın yaranmasının səbəblərindən biri də ipoteka bazارında hətta əmtəə, valyuta və fond birjalarında (bazarlarında) spikulyasiya hallarının artması olmuşdur. Belə ki, bura alıcı və satıcı arasına girərək alqı-satqı prosesində iştirak edib arada pul qazanmaq və qiymətlərin qaldırılması üçün şayələrin buraxılması kimi məsələləri aid etmək olar.

ranan qiymət fərqləri arasında külli miqdarda vəsait qazanılırdı.

Bütün bunlar əslində məsələnin iqtisadi, daha doğrusu görünən maddi tərifidir. Əslində bu böhranın yaranmasında dərin mənəvi problemlər də dəyanmaqdadır. Biz burada onlardan yalnız birinə Rəsulullah (s.ə.s)-in hədisləri işığında nəzər salmaqla ümumilikdə qeyri-ədalət prinsiplərinə dayanan və yalnız şəxsi gəlirlərini düşünərək mənfəət arxasınca qaçmağın necə də ağır nəticələrə gətirib çıxardığını önə çəkmək istərdik.

Belə ki, yuxarıda da qeyd etdiyimiz kimi böhranın yaranmasının səbəblərindən biri də ipoteka bazarında hətta əmtəə, valyuta və fond birjalarında (bazarlarında) spikulyasiya hallarının artması olmuşdur. Belə ki, bura alıcı və satıcı arasına girərək alqı-satqı prosesində iştirak edib arada pul qazanmaq və qiymətlərin qaldırılması üçün şayələrin buraxılması kimi məsələləri aid etmək olar. Bununla bağlı Əbu Hüreyrə (r.a) yolu ilə nəql edilmiş bir hədisdə Rəsulullah (s.ə.s) belə buyurur: "(Alıcı olmadığınız halda) müştəri ilə satıcının arasına girməyin."¹

İbn Əbi Əvfanın nəql etdiyi digər bir hədisdə: "Müştəri qızışdırın, riba yemiş xəbindir. Bu iş batıl bir aldatmadır və halal deyildir."² – deyə qeyd olunur.

Bütün bunlar onu deməyə əsas verir ki, insan övladı ilahi nizam və intizama tabe olmadıqca, yalnız öz mənfəətini güdmək dalınca haram və halalı ayırd etmədən getdikcə nəticədə zərərlə üzləşər. Amma pis görünən hər bir hadisədə bir xeyir olduğu kimi dünya maliyyə böhranı da insanların artan nəfslərinin haradasa cilovlanmasına və bizi əhatə edən cəmiyyətin qayğısına qalmağa, həmçinin ilahi nizama tabe olmanın zəruriliyinə diqqətləri cəlb etdi.

Bu hadisədə bəlkə də haqq-ədalət tərəzisinin pozulmasının yüzlərlə hətta minlərlə göstəricilərini tapmaq mümkündür. Allah bizi nəfsimizin tamahkarlığından qorusun. Amin.

¹ Buxari, Büyü 58; Müslim, Büyü 11, (1515)
Nikah 52 (1413)

² Buxari, Büyü 60

* Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti

"İqtisadi nəzəriyyə-2" kafedrasının
tədqiqatçısı

GƏNCLİYƏ YARDIM FONDUNDA GƏNCLƏR ARASINDA “NƏ? HARADA? NƏ ZAMAN?” İNTELLEKTUAL OYUNLARI KEÇİ- RİLMİŞDİR

Mayın 23-də Gəncliyə Yardım Fondunda gənclər arasında “Nə? Harada? Nə zaman?” intellektual oyunları üzrə “Bahar kuboku” uğrunda yarış keçirilmişdir.

Bakı Şəhər Gənclər və İdman Baş İdarəsinin, Xəzər İntellektual Klubu və Gəncliyə Yardım Fondu təşkil etdikləri yarışda hər birində 6 nəfər olmaqla, 18 komanda mübarizə aparmışdır.

Yarışın açılış hissəsində çıxış edən Gəncliyə Yardım Fondu prezidenti Ahmet Tecim bildirmişdir ki, yüksək intellektual səviyyəli gənclərə malik olan bir ölkənin gələcəyi parlaqdır. **Ümummilli Lider Heydər Əliyevin** ölkə gənclərinə daim diqqət və qayğı ilə yanaşdığını vurgulayan natiq, bu siyasetin Prezident İlham Əliyev tərəfindən uğurla davam etdirildiyini diqqətə

“Uşaqlar arasında dişlərə qulluq mədəniyyətinin formallaşması”

Gəncliyə Yardım Fondu və Sağlam Həyat Mədəniyyəti İctimai Birliyinin 13-27 May 2009 tarixdə birləşərək həyata keçirdiyi, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti **Cənab İlham Əliyevin** 2009-cu ilin Uşaq ili elan edilməsi haqqında, 2008-ci il 22 dekabr tarixli 103 nömrəli sərəncamının icrasına dəstək olmaq məqsədilə “Uşaqlar arasında dişlərə qulluq mədəniyyətinin formallaşması” mövzusunda Bakı şəhər orta ümumtəhsil müəssisələrində təşkil olunmuş layihəyə start verildi.

Layihənin həyata keçirilməsində iştirak edən təşkilat komitəsinin nümayəndələri Bakı şəhər orta ümumtəhsil müəssisələrindən Ağdam,

çatdırılmış və yarış iştirakçılarına uğurlar diləmişdir. Yarışda çıxış edən Bakı Şəhər Gənclər və İdman Baş İdarəsinin rəisi Raqif Abbasov belə bilik yarışlarının keçirilməsini yüksək qiymətləndirmişdir.

Gənclər və İdman Nazirliyinin nümayəndəsi Elşən Hüseynov gənclərin elmə maraq göstərməsini, öz biliklərini nümayiş etdirməsini müsbət dəyərləndirmiş, gənc nəslin elmə və biliyeyiylənməsinin ümumbaşəri dəyərlərdən biri olduğunu söyləmişdir. E.Hüseynov bilik yarışmasına respublikanın digər bölgələrindən də gənclərin qoşulduğularını və böyük marağa səbəb olmuş belə tədbirlərin gələcəkdə də davam etdiriləcəyini vurgulamışdır. Qeyd edək ki, üç turdan ibarət olan oyunların hər turunda komandalara 15 sual verilmişdir. İntellektual oyunda 1-ci yeri “Pentakt” komandası tutmuşdur. “Mafiya” 2-ci, “Triumf” isə 3-cü pillədə qərarlaşmışlar. Qalib gəlmış komandalar Bakı Şəhər Gənclər və İdman Baş İdarəsinin diplom və qiymətli hədiyyələri ilə mükafatlandırılmışdır.

Şuşa, Laçın və Füzuli ümumtəhsil müəssisələrində olmuş yüzlərlə şagirdin dişlərini müayinə etmiş, şagirdləri ağız boşluğunun gigiyenasi haqqında marifləndirmiş, onlara dişlərə necə qulluq etmələri haqqında məlumat vermişdir. Şagirdlərə içərisində diş fırçası, diş məcunu və dişlərə qulluq zamanı istifadə edilən digər ləvazimatlar olan hədiyyə paketləri paylanılmışdır.

